

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.85:78(497.4)"18"

Prejeto: 13. 8. 2008

Nataša Cigoj Krstulovićznanstvena sodelavka, Muzikološki inštitut, ZRC SAZU, Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: natasa@zrc-sazu.si

Posvetila na skladbah kot izhodišče za razpoznavanje kulturne zgodovine 19. stoletja na Slovenskem

IZVLEČEK

Čeprav posvetila na skladbah, ki so nastale v 19. stoletju na Slovenskem, nudijo le omejene možnosti za raziskovanje glasbene preteklosti, so vendar dovolj prepričljiv dopolnilni vir za razpoznavanje fragmentov kulturne zgodovine. Posvetila po eni strani razkrivajo osebne ter družbene vezi ustvarjalcev in posvečencev, kažejo, kdo in na kakšen način se je udeleževal kulturnega in družabnega življenja, po drugi strani pa lahko obeležujejo tudi enkratne dogodke in njegove akterje. Izpričujejo torej tudi tesno vez glasbe, glasbenega življenja ter socialnih in ekonomskih prilik v 19. stoletju na Slovenskem, v drugi polovici stoletja pa tudi vpliva političnih okoliščin.

KLJUČNE BESEDE

glasba 19. stoletja, kulturna zgodovina, priložnostna glasba, posvetila na skladbah

SUMMARY

DEDICATIONS ON COMPOSITIONS AS A STARTING-POINT FOR THE IDENTIFICATION OF THE 19TH CENTURY CULTURAL HISTORY ON SLOVENE TERRITORY

Although dedications on musical works, which came into being in the 19th century on Slovene territory, offer only limited possibilities for researching into the musical past, they are still a sufficiently convincing source for the recognition of cultural history. Dedications on the one hand reveal personal and social connections of the creators and dedicatees; they indicate who and in what manner one was taking part in cultural and social life; on the other hand dedications can denote a unique event and its actors. Thus, they certify the strong connection between music, musical life and social and economic circumstances of the first half of the 19th century on Slovene territory, and for the second the influence of political circumstances.

KEY WORDS

19th century music, cultural history, occasional music, dedications on compositions

Uvod

Posvetila na skladbah predstavljajo za glasbenega zgodovinarja, ki preučuje glasbo in glasbeno življenje 19. stoletja, navidez manj pomembno informacijsko vsebino. Slednja je bila v dosedanjem interesu slovenskih raziskovalcev bolj ali manj prezrta zaradi jasnega in lahko razumljivega razloga – zapišovalci zgodovine glasbene umetnosti so v preteklosti podrobneje opazovali večinoma estetske razsežnosti glasbenih pojavnosti, natančneje so analizirali umetniško pomembnejša dela in zasledovali njihove razvojne oziroma slogovne značilnosti. Izvenglasbena raven, v katero spadajo tudi posvetila, je bila v tovrstnem raziskovalnem obzorju le obrobne pomena. Drugačni pristopi k raziskovanju glasbe, ki v zadnjih desetletjih postajajo aktualni, so posledica zavedanja, da glasbena zgodovina ni le niz dogodkov ali posameznih umetniško vrednih glasbenih del, ki bi nastajala v idejno-, družbeno-, ekonomsko- in kulturno "praznem prostoru". Poleg estetske vsebine glasbenih del postajajo v krogu interdisciplinarnih raziskovalnih zanimanj aktualni tudi izvenglasbeni pogoji, ki so vplivali na glasbo in glasbeno življenje.

Dejstvo je, da je bila uporabnost v preteklosti temeljna glasbeno-ustvarjalna pobuda, glasbena dela so nastajala za določen namen ali izvajalce. Veliko priložnostnih skladb, ki so nastale v 19. stoletju, sicer nima posebne umetniške vrednosti, vendar pa prav njihova neglasbena vsebina, ki jo razkrivajo naslovnice in posvetila, omogoča raziskovalcem razpoznavanje odnosov in medsebojnih razmerij glasbe in izvenglasbenih dejavnikov v širšem kulturno-zgodovinskem in družbenem kontekstu. Posvetila osebam v povezavi z ustvarjalci lahko po eni strani razkrivajo njihove osebne ali družbene vezi, kažejo, kdo in na kakšen način se je udeleževal kulturnega in družabnega življenja, po drugi strani lahko obeležujejo tudi enkratni dogodek in njegove akterje.

Posvetila na plesnih skladbah za pustne plesne v času bidermajerja

Arhivski in časopisni viri dokumentirajo raznovrstno in večplastno glasbeno življenje predmarčnega časa v Ljubljani. Ohranjeni koncertni sporedi in kritike iz dvajsetih in tridesetih let 19. stoletja pričajo o bogati koncertni dejavnosti Filharmonične družbe (Philharmonische Gesellschaft), o pestrem in za tisti čas sodobnem opernem in operetnem repertoarju, za katerega je z organiziranjem gostovanj nemških in italijanskih družb poskrbelo Stanovsko gledališče. O cerkvenem glasbenem repertoarju, glasbi za glasbene potrebe cerkvenega leta, za katero je skrbel škofovska kapela, pričajo poleg ohranjenih arhivskih virov tudi obsežni primarni glasbeni viri.

Poleg institucionalno podprte glasbene dejav-

nosti izpričujejo časopisni in ohranjeni glasbeni viri tudi sočasni obstoj poljudne glasbe, glasbe za razvedrilo, ki je živela poleg t. i. "resne" oziroma umetniške glasbe. V Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani je ohranjenih nekaj izvirnih plesnih skladb za klavir, ki so nastale za pustne plesne v dvajsetih letih 19. stoletja. Tovrstna ustvarjalnost je večinoma rezultat ljubiteljskih, danes pozabljenih glasbenikov. Čeprav so skladbe nepomembne za razvoj slovenske glasbe, pa je informacijska vsebina na njihovih naslovnica poleg časopisnih virov dragocen dopolnilni vir za preučevanje danes malo znane zgodovine družabnega življenja plemiških in višjih meščanskih slojev nemškega porekla v času bidermajerja.¹

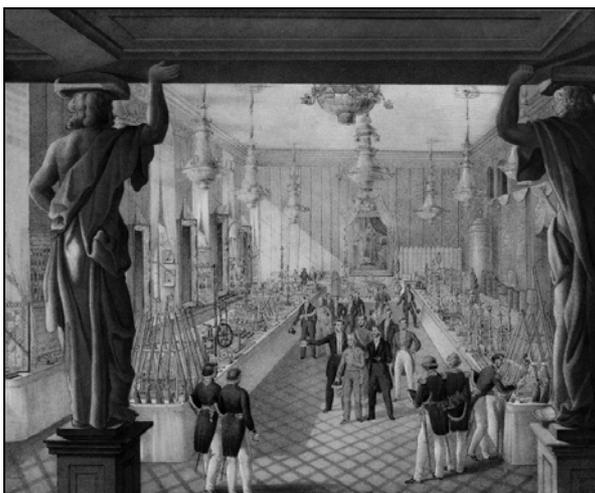
Ohranjene plesne skladbe za klavir iz tega časa imajo priložnostni značaj. Nanj opozarja naslov, v katerem je poleg navedbe oblike skladbe "deutsche" zapisan še datum oziroma leto nastanka, priložnost, ob kateri je bila napisana skladba in večkrat tudi posvetilo. Nemški ples oziroma "deutsche" (*Deutsche Tänze*) je splošni, generični termin poznega 18. in začetka 19. stoletja za plesne v paru v tridobnem taktovskem načinu.² Pri nas ohranjene skladbe s tem naslovom so sestavljene iz niza šestih kratkih plesov. Ljubiteljski in poklicni glasbeniki so jih napisali za potrebe karnevalskih plesov, ki so bili v prvi polovici 19. stoletja v Ljubljani priljubljena družabna prireditve. Ker so ohranjene skladbe datirane večinoma konec dvajsetih in v začetku tridesetih let 19. stoletja, so bile najverjetneje namenjene plesom v gledališču in Reduti, nekdanjem jezuitskem šolskem poslopju, saj je bila nova stavba Kazine z večjo dvorano, v kateri so bili tudi plesi, zgrajena šele 1837.³ Kronist Ivan Vrhovec piše, da se je udeležilo vsakega plesa v Reduti po šeststo oseb, vstopnina pa je bila precej visoka.⁴

1 Za raziskave ljubljanskega družabnega in glasbenega življenja prve polovice dvajsetih let 19. stoletja so dragocen vir tudi objavljeni zapisi, ki jih je po ohranjenih dnevniških beležkah svojega starega očeta in strica pripravila in povzela Comelie Schollmayer Costa, objavil pa časopis *Laibacher Zeitung*. Gl. Comelie Schollmayer Costa, *Alte Tagebücher, Laibacher Zeitung* 111, 1892, št. 121, str. 1033–1036 in št. 122, str. 1045–1046.

2 Plesne skladbe v tridobnem taktovskem načinu *Deutsche*, ponavadi sestavljene iz niza treh, šestih ali dvanajstih kratkih nemških plesov, so v času bidermajerja na Dunaju pisali glasbeni diletanti, manj pomembni ustvarjalci in tudi najbolj cenjeni skladatelji. V obsežnem in raznovrstnem opusu Wolfganga Amadeusa Mozarta so ohranjeni tudi nemški plesi, ki jih je skladatelj pisal za potrebe dvoranskih plesov za orkester ali komorno instrumentalno zasedbo. Kvantitativno obsežen del v zapuščini Franza Schuberta obsegajo klavirske plesne skladbe, ki jih je pisal za potrebe domačega muziciranja v prijateljskih krogih. Med nekaj sto takšnimi skladbami, namenjenih predvsem ljubiteljskim izvajalcem, je evidentiranih okrog sto šestdeset nemških plesov. Gl. Litschauer in Deutsch, *Schubert und das Tanzvergnügen*, str. 52.

3 Lah, *Ob stoletnici ljubljanske Kazine*, str. 206–207.

4 Vrhovec, *Iz domače zgodovine*, str. 33.

Slika redutne dvorane, v kateri so bili pustni plesi (NUK, Slikovna zbirka).

Karnevalske plesje so prirejali v gledališču vsako nedeljo v januarju in februarju do pusta. Pri dunajski založbi Cappi und Comp., eni izmed treh najpomembnejših glasbenih založb tedanjega časa, so leta 1826 izšli nemški plesi za klavir nadarjenega mladega pianista in skladatelja slovenskega rodu Jurija Mihevcu (Georg Micheuz), ki je takrat še študiral na Dunaju.⁵ Arhivski viri dokumentirajo tudi javno izvedbo omenjene skladbe 6. januarja 1826; plesi so bili izvedeni v predpustnem času v ljubljanskem gledališču med dejanji gledališke igre.⁶ Plesje je Mihevec posvetil tedanjemu županu prestolnice Kranjske Janezu Nepomuku Hradeckemu, čigar delovanje je zaznamovalo napredek takratne Ljubljane. Na naslovnici je zapisan obsežen naslov in posvetilo: "Sechs neue brillante Original Laidacher Shiesstatt Deutsche mit Coda für den Carneval des Jahres 1826. Componirt, dem Wohlgebornen Herrn Joh. Nep. Hradeczky hochachtungsvoll gewidmet, und für das Pianoforte, eingerichtet von Georg Micheuz." Posvetilo posredno izpričuje skladateljeve vezi z rodno Ljubljano v času njegovega bivanja na Dunaju. Malo verjetno je, da bi Mihevec osebno poznal Hradeckega, saj je ustvarjalec zapustil rodno mesto zelo mlad in se najverjetneje ni vrnil vse do leta 1836, ko je nastopil na koncertu. Posvetilo bi lahko bilo izraz občudovanja tega, za razvoj Ljubljane pomembnega moža in po drugi strani tudi navezanosti na rodni kraj. Ko je bil na tujem, je Mihevec leta 1830 poslal

Janez Nepomuk Hradecky (1775–1846), ljubljanski župan, kateremu je svojo skladbo posvetil Jurij Mihevec (NUK, Slikovna zbirka).

v Ljubljano še eno posvetilno skladbo – svojo kantato *Der Wanderer und der Bach*, ki jo je posvetil Filharmonični družbi.⁷

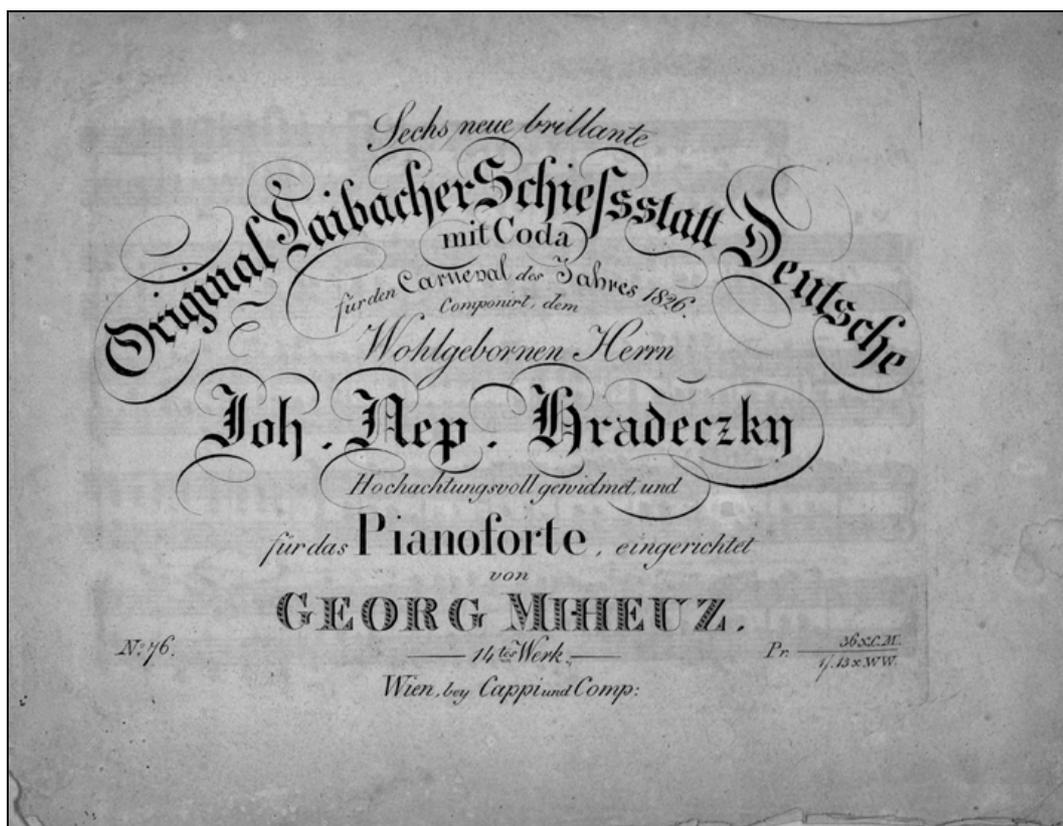
Eno izmed znamenj, ki pričajo, da je v dvajsetih letih 19. stoletja v Ljubljani užival ugled višji stotnik cesarske vojske [Josef] De Maurer, je tudi posvetilo na naslovnici štirih klavirskih valčkov, ki mu jih je posvetil Gašpar Mašek,⁸ tedaj ena izmed osrednjih osebnosti ljubljanskega glasbenega življenja. Napisal jih je v spomin na pustni ples leta 1829. Na naslovnici je v francoskem jeziku zapisano: "Quatre Valses pour le Piano-Forte composée a l'occasion d'une Soirée dansante le 8. Fevrier 1829 et dediées a

⁵ Jurij Mihevec (1805–1882) je po gimnaziji v Ljubljani odšel študirat pravo na Dunaj, vendar se je raje kot študiju posvečal glasbi ter se skušal uveljaviti kot pianist in skladatelj scenskih del. Leta 1846 se je preselil v Francijo, kjer se je uveljavil kot skladatelj popularnih klavirskih salonskih skladb. Prim. Skejanc, *Jurij Mihevec*, str. 15–16.

⁶ NMS, Comedien=Zettel Sammlung, sign. III. 13085, zv. 8.

⁷ Mihevcove kantate *Der Wanderer und der Bach* hranijo v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici. Na prvi strani rokopisa (verjetno gre za prepis) je skladateljevo lastno-ročno, s črnilom zapisano posvetilo Filharmonični družbi. Navedba izpričuje poleg datacije nastanka posvetila tudi kraj skladateljevega bivanja: Oroz na Madžarskem, 1. december 1830. Na zadnji strani navedene skladbe je Mihevec zapisal, da je delo nastalo leta 1826.

⁸ Skladatelj Gašpar Mašek (1794–1873), rojen v Pragi, je v Ljubljani deloval od leta 1820 kot gledališki kapelnik, kasneje tudi dirigent pri Filharmonični družbi, vodja pevske šole in glasbeni učitelj na Javni glasbeni šoli do leta 1854. Bil je ena izmed osrednjih osebnosti ljubljanskega glasbenega življenja. Gl. Mantuani, Gašpar Mašek, str. 68–69.

Naslovnica Mihovčeve klavirske skladbe "Sechs neue brillante Original Laibacher Schiesstatt Deutsche mit Coda für den Carneval des Jahres 1826" s posvetilom županu Janezu Nepomuku Hradeckemu (NUK, Glasbena zbirka).

Monsieur Jos. De Maurer Capitaine a l'etat major a. S. de Sa Majeste l'Empereur d'Autriche par Gaspard Maschek". Skladba je ohranjena v rokopisu. Posvetilo je bilo verjetno posledica posvečenčevega naročila in je imel skladatelj finančno korist. Mašek je ponujal v nakup tudi prepis te skladbe in v ta namen v spodnji del naslovnice omenjene skladbe v nemškem jeziku zapisal: "Zu haben als rechtmassige Ausgabe in Laibach bey dem Verfasser, Platz No 9 im 2. Stock." Tudi kasnejši časopisni viri iz štiridesetih in petdesetih let 19. stoletja dokazujejo, da si je Mašek služil kruh z različnimi dejavnostmi, med drugim je ponujal v nakup prepise svojih in priredbe tujih skladb.⁹

Vplivi na pisanje nemških plesov so pri nas prihajali ne le iz središča monarhije – Dunaja, ampak tudi iz bližnjega Gradca, kjer so bili v dvajsetih letih popularni valčki in druga plesna glasba Josepha Lannerja.¹⁰ Skladatelj Mašek je pred prihodom v Ljubljano služboval v Gradcu, kjer je imel priložnost prisluhniti njegovi glasbi. Verjetno je prav on povabil leta 1824 v ljubljansko gledališče graškega

gledališkega kapelnika, ki je med dejanji igre v predpustnem času izvajal svoje nove plesne – *Grazer Redouten=Deutsche*.¹¹

Največ ohranjenih plesnih klavirskih skladb prve polovice 19. stoletja je posvečenih gospodičnam in gospem plemenitega rodu. Grofici Auersperg, rojeni baronici Wolkensperg¹² je posvetil niz kratkih plesnih skladb *6 Redout Deutsche* Valentin Klemenčič (Clementschtsch), član Filharmonične družbe vsaj med letoma 1817 in 1823. Kdaj je skladba nastala, na naslovnici ni zapisano. Domneva muzikologa Dragotina Cvetka, da je nastala pred letom 1823, se sicer opira na napačen podatek o posvečenkinini smrti,¹³ vendar pa je datacija verjetno pravilna glede na čas delovanja ustvarjalca pri glasbeni družbi. V tem času je bil član Filharmonične družbe tudi Viktorijin mož Rajmund grof Auersperg, ki je

¹¹ MS, Comedien=Zettel Sammlung, sign. III. 13085, zv. 7.

¹² Gre za Viktorijo Auersperg, rojeno Wolkensperg, ženo Rajmunda Auersperga (1792–1871). Gl. Schiviz, *Krain*, str. 114, 223 in 352.

¹³ Dragotin Cvetko je pomotoma zapisal, da je grofica Viktorija Auersperg umrla že leta 1823. Iz matičnih knjig je razvidno, da je tega leta umrl njen mož Rajmund Auersperg. Gl. Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti*, str. 299–300; Schiviz, *Krain*, str. 114, 223 in 352; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 498.

⁹ *Kmetijske in rokodelske novice* 10, 1852, št. 24, Oglasnik št. 13 in št. 69, Oglasnik št. 35.

¹⁰ Brixel, Lanner in Graz, str. 35–50.

bil prav tako kot njegova žena, ljubitelj glasbe in podpornik umetnosti.¹⁴ Omenjena skladba je ohranjena v rokopisu, zapisana s črnilom na šestih straneh in je edino ohranjeno delo tega ljubiteljskega glasbenega ustvarjalca. Ima le historično vrednost, saj glasbena oblika in vsebina te skladbe ne kažeta izrazite invencije. Plesi imajo skrajno preprosto glasbeno fakturo, ki je kakor pri vseh, na Slovenskem ohranjenih nemških plesih tega časa, sledila glasbenim zgledom graške in dunajske družabne plesne kulture bidermajerskega časa. Kratki preprosti valčki v tridobnem taktu so sestavljeni iz dveh osemtaktnih fraz, ki se ponovita, imajo preprosto melodijo v duru, stereotipen ritem in enostavno harmonijo. Tempo ni označen.

Elisi baronici Schmidburg,¹⁵ hčeri guvernerja barona Jožefa Kamila Schmidburga, sta posvečeni dve klavirski skladbi, ki sta ju napisala glasbena diletanta in aktivna člana Filharmonične družbe – Leopold Ledenik (Ledenig)¹⁶ in Franc Serafin Nepozitek.¹⁷ Skladbici sta priložnostni deli glasbenih ljubiteljev (Nepozitkova skladba je edino ohranjeno njegovo delo), ki sta s posvetili izrazila naklonjenost posvečenki – izvajalki na društvenih koncertih in hkrati njenemu očetu, protektorju omenjene družbe in tudi mecenu ljubljanskega glasbenega življenja. Koncertni sporedi pričajo, da je Elise baronica Schmidburg na začetku tridesetih let 19. stoletja nastopala na koncertih Filharmonične družbe kot pianistka.¹⁸ Venček valčkov z naslovnico *Laibacher Redout Deutsche mit Trio's für das Jahr 1830 verfasst für das Piano-Forte eingerichtet und dem hochgebornen Fräulein Elise freyinn von Schmidburg hochachtungsvoll gewidmet von Leopold Cajetan Ledenig* je nastal leta 1830. Delo je bilo litografirano v Gradcu. Kdaj je nastala druga, Schmidburgovi posvečena klavirska skladba z naslovom *Laibacher Redout Deutsche*, ki jo je napisal Nepozitek, iz naslovnice ni moč ugotoviti. Verjetno je nastala v času, ko je bil ustvarjalec član Filharmonične družbe, torej konec dvajsetih let 19. stoletja.

Leopold Ledenik (1795–1857), ljubiteljski glasbeni ustvarjalec, tudi pevec, violinist in kapelnik ljubljanske Filharmonične družbe (Ludvik Cetinovič, Leopold Ledenik, olje/platno, 33 x 27,5 cm, inv. št. NG S 1165, Narodna galerija, foto Bojan Salaj).

Na naslovnici dveh priložnostnih klavirskih skladb, posvečenih Mariji Wagner, rojeni Schmidhammer, je zapisan tudi posvečenkin družbeni položaj – žena višjega uradnika, člana ljubljanskega gubernija. Skladbi sta ji posvetila člana Filharmonične družbe Leopold Ledenik in Jožef Bosizio, ki sta Wagnerjevo osebno poznala, saj je bila članica omenjenega glasbenega združenja in tudi izvajalka – pevka na družbinih koncertih.¹⁹ Ledenik ji je leta 1828 posvetil niz šestih valčkov za karnevalski ples *Sechs Laibacher Redout Deutsche sammt trios*, litografirani so bili na Dunaju. Bosizio, sicer državni uradnik, je leta Wagnerjevi posvetil 1831 napisane klavirske valčke *Laibacher Redout Deutsche*.

Glasbeni diletant Janez Karel Fischer pl. Wildensee, verjetno v vojaški službi,²⁰ je karnevalske plesne za klavir *VI Laibacher Redout-Deutsche* v letu

¹⁴ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 184–185.

¹⁵ Elisa Schmidburg je bila rojena leta 1811, leta 1835 se je poročila s Francem Ksaverjem Lazarinijem, umrla leta 1838. Gl. Schiviz, *Krain*, str. 168 in 320.

¹⁶ Leopold Ledenik je bil državni finančni uradnik in glasbeni diletant – nepoklicni glasbenik, ki je aktivno sodeloval v Filharmonični družbi kot pevec, violinist in kapelnik od dvajsetih let 19. stoletja pa vse do svoje smrti leta 1857. Prim. Kuret, *Ljubljanska Filharmonična družba 1794–1919*.

¹⁷ Arhivski viri pričajo, da je Franc Serafin Nepozitek, ki je bil državni uradnik, v letu 1826 nastopal na koncertih Filharmonične družbe kot pevec. Gl. NUK, arhiv Filharmonične družbe, mapa Koncertni sporedi.

¹⁸ Elise pl. Schmidburg je med drugim nastopila kot pianistka na koncertu Filharmonične družbe 17. decembra 1830, ko so bile na sporedu briljantne variacije *Le petit Tambour*, ki jih je za klavir napisal takrat popularni avstrijski skladatelj in pianist Henri Herz. Gl. NUK, arhiv Filharmonične družbe, mapa Koncertni sporedi.

¹⁹ Maria Wagner je nastopala na društvenih koncertih Filharmonične družbe po letu 1826. Gl. NUK, arhiv Filharmonične družbe, mapa Koncertni sporedi in mapa Sezname članov (1801–1863).

²⁰ Janez Karel Fischer pl. Wildensee ni bil član Filharmonične družbe, pač pa je bil njegov brat Edvard Fischer pl. Wildensee, visoki državni uradnik, nekaj let član družbinega vodstva. Po navedbah Schivizhoffnovih izpisov iz matičnih knjig je bil Karl Fischer rojen 1799 in umrl 1881, major. Gl. Schiviz, *Krain*, str. 217 in 244.

L a i b a c h.

Freitag den 17. Dezember 1830, wird in dem ständischen Medouten = Saale
durch das gefällige Zusammenwirken der hiesigen (P. T.) verehrten Dilettanten
z u m

Besten der durch das Mißrathen der Ernte in Nothstand versetzten
Bewohner des Bezirkes W i p b a c h zum 2tenmahl gegeben:

D i e

Schlacht bei Paris,

großes charakteristisches Tongemälde, von Tobias Haslinger, k. k. Hof- und priv. Kunst- und
Musikalienhändler.

Diesem geht vor:

Ein großes Vocal- und Instrumental-Concert.

Zum Vortrage kommende Stücke:

- 1) Große Overture zu der Oper: Die Stimme von Portici, Musik von D. F. E. Auber.
- 2) Duett aus der Oper: Die Vestalin, (Mich will der Freund im Kampfe unterstützen), von Spontini, vorgetragen von denen Herren Heurt und Bartholemi.
- 3) Krönungs-Marsch, zur Krönung Sr. Kais. Hoheit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Ferdinand, Kronprinzen von Oesterreich zum Könige von Ungarn; von Adolf Müller, für das Orchester gesetzt von C. Maschek.
- 4) Quartett aus der Oper: Bianca e Falliero (Die Liebe, o süße Stimme), Musik von J. Rossini, vorgetragen von F. Blassnig, M. Mei und denen Herren Steiner und Bartholemi.
- 5) Grandes Variations Brillantes, sur l'air favori: Le petit Tambour, par Henri Herz. Eingerichtet für das Piano-Forte zu 4 Händen mit Orchester-Begleitung von Elise Freyhin von Schmidburg.
- 6) Scene et Aria aus der Oper: Maria Stuard, von Mercadante, (Sento che amore ancora), für den Sopran und Violin concertant, vorgetragen von Frau Amalie Maschek und dem Herrn Ledenig.
- 7) Fischer-Chor, aus der Oper: Die Stimme von Portici, Musik von Auber, (Auf Brüder auf, der Morgen grüßt die Erde.)

Manichfach und zahllos sind die Uebel und Leiden, denen der Mensch hier auf Erden unterworfen ist. Im Kampfe mit denselben kann er jedoch durch ernstlichen Willen und eigenes Zutun bei den meisten es wenigstens so weit bringen, daß sie ihm erträglich werden. Allein! wo er unversehens an den unentbehrlichsten Subsistenzmitteln Mangel leidet, muß er unterliegen, wenn ihm nicht die thätige Liebe seines Mitbruders zu Hilfe kommt.

Der Sonne sonst allbelobende Kraft hat in dem heuer zurückgelegten Sommer und Herbst durch ihren ungewöhnlich anhaltenden Ausfluß in mehreren Gegenden unheilbringend gewirkt, indem sie dem Acker- und Weinbauer nicht nur all' seine Hoffnungen benahm, sondern auch wirklich den Erfolg seiner schweißtreppenden Bemühungen fengend vernichtete.

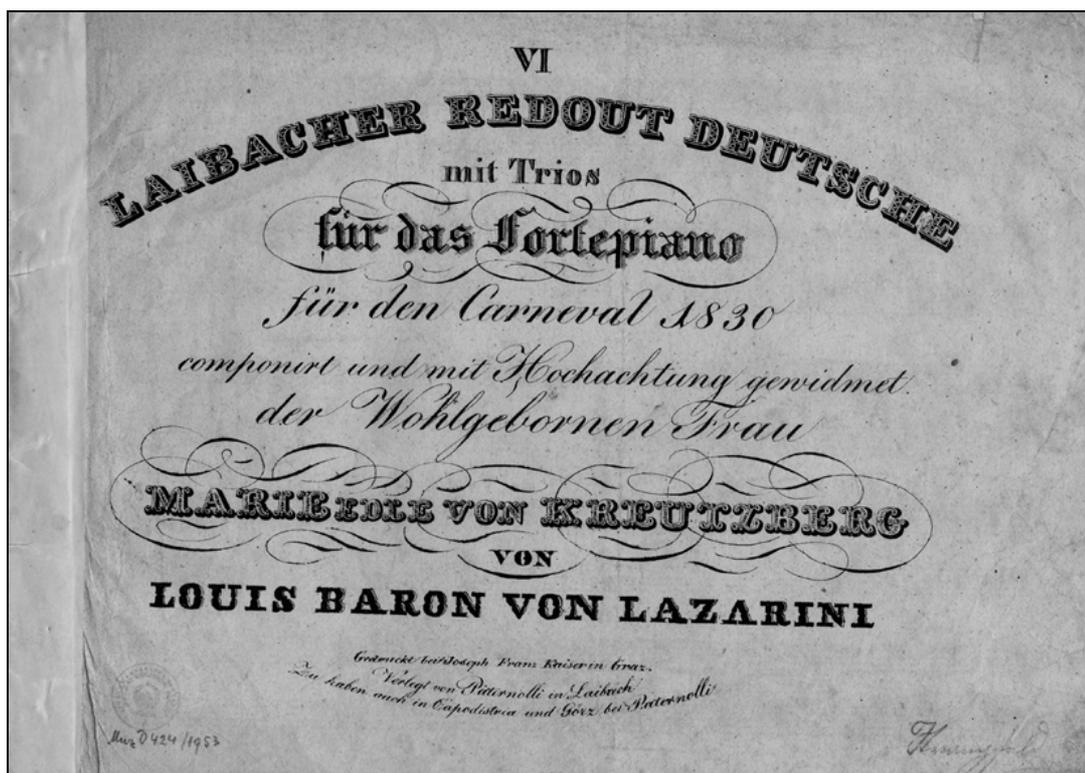
Unter die Zahl dieser Unglücklichen gehören die Bewohner des nachbarlichen Wipbacher Thales. Sie sind mit Ausnahme einiger Wenigen, denen nur die Ersparrnisse früherer Jahre und anderweitiger Industrie in dieser unglücklichen Epoche zu Guten kommen, der Hungersnoth und dem erbarmenswürdigsten Elende Preis gegeben, und müßten erliegen, wenn ihnen nicht die hilfreiche Hand warmer Menschenfreunde schnelle Unterstützung sendete.

Die edlen Bewohner Laibachs bedürfen keines besondern Ausrufs, um ihren angeborenen Hang zur Wohlthätigkeit zu beurkunden, sie üben dieselbe weitestgehend im Stillen, und legen bei jeder Gelegenheit auch öffentlich die schönsten Beweise dieser in jeder Hinsicht befähigenden Tugend an den Tag, sie werden gewiß auch heute ihrem edelmüthigen Herzen folgen und durch zahlreiche Spenden dem namenlosen Elende der schuldlos leidenden Wipbacher zu feuern nicht ermangeln.

Eintritts-Preis in dem Saale 20 kr. X Auf der Gallerie 6 kr. ohne der Großmuth Schranken zu
sehen.

Der Anfang ist Schlag halb 7 Uhr. Das Ende um 9 Uhr.

Koncertni list Filharmonične družbe 17. decembra 1830, na katerem je v peti točki kot izvajalka navedena Elise baronica Schmidburg (NUK, arhiv Filharmonične družbe, mapa Koncertni sporedi).

Naslovnica skladbe barona Louisa Lazarinija "VI Laibacher Redout Deutsche mit Trios für den Carneval 1830" s posvetilom Mariji pl. Kreutzberg (NUK, Glasbena zbirka).

1828 posvetil Adeli pl. Schwarzmann. Glede na to, da je notno gradivo ohranjeno v rokopisu, lahko sklepamo, da je šlo za osebno posvetilo, kot spomin na ples. Naslednje leto je ob enaki priložnosti ta ustvarjalec posvetil niz valčkov hčeri vojaškega nadporočnika Viljemini pl. Prah.²¹ Ker sta to edini ohranjeni Fischerjevi skladbi, je možno, da ne gre za izvorni deli. Verjetno si je Fischer pomagal s takrat uveljavljeno tehniko sposojanja priljubljenih napevov in melodij drugih skladateljev.

Skladba *Laibacher Congressplatz Walzer*, ki jo je Janez Krstnik Dragatin posvetil ljubljanskemu plemiču Janezu Nepomuku vitezu Steinbergu,²² ima pravzaprav dvojno posvetilo. Na Koroškem rojeni in nekaj časa na Kranjskem delujoči učitelj²³ jo je posvetil plemiču, hkrati pa tudi Ljubljani, kongresnemu mestu. Letnica in tiskar na naslovnici manjkata. Verjetno je skladba nastala v tridesetih letih 19. stoletja, ko je ustvarjalec služboval na Kranjskem in v Ljubljani spoznal posvečenca. Tudi dejstvo, da je posvečenec nekaj let kasneje služboval v Trstu,²⁴ potrjuje omenjeno domnevo. Po drugi

strani pa natisnjena cena (24 kr.) na naslovnici dokazuje, da je bilo delo naprodaj. Giontini je leta 1848 ponujal v nakup "v Celovcu zložene" Dragatinove skladbe, tudi valčke in polke, vendar brez zapisanih naslovov.²⁵ Na podlagi teh navedb v časopisu bi bilo možno sklepati, da je zgoraj omenjeno skladbo napisal kasneje. Všečni in lahko izvedljivi kratki plesi za klavir v tridelnem taktu so ustrezali okusu in sposobnostim širšega kroga glasbenih diletantov. Gre za niz petih valčkov, ki se zaključijo v dvodelnem metrumu z galopom. Podobna je le v fragmentu ohranjena Dragatinova skladba *Ringellocken Walzer*, ki jo je posvetil "plemeniti gospodični" Katarini Jabornegg pl. Altenfels, rojeni in poročeni v Trziču.²⁶

Glasbeni diletant plemiškega rodu Louis (Ludvik) baron Lazarini je posvetil klavirsko skladbo *VI Laibacher Redout Deutsche mit Trios für den Carneval 1830* Mariji pl. Kreutzberg. Verjetno gre za Marijo Lepušič (Lepuschitz), hči ljubljanskega trgovca, ki je v dvajsetih letih 19. stoletja nastopala kot pianistka na koncertih ljubljanske Filharmonične družbe

²¹ Gl. Schiviz, *Graz*, str. 372.

²² Janez Nepomuk pl. Steinberg je bil rojen leta 1801 in se je leta 1835 poročil v Ljubljani v trnovski cerkvi. Gl. Schiviz, *Krain*, str. 262.

²³ Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti*, 2, str. 301–302.

²⁴ V članskem seznamu Filharmonične družbe iz leta 1841 je Janez Nepomuk pl. Steinberg naveden kot državni uradnik v

Trstu. Gl. NUK, arhiv Filharmonične družbe, mapa Sezname članov (1801–1863).

²⁵ *Kmetijske in rokodelske novice* 6, 1848, št. 15, VI. Dokladni list.

²⁶ Katarina Jabornegg pl. Altenfels je bila leta 1816 rojena v Trziču, kjer se je leta 1842 tudi poročila. Gl. Schiviz, *Krain*, str. 326.

Nro. 63. Neues Lustspiel.

Heute Samstag den 15. Jänner 1825, wird in dem landständischen Schauspielhause die hiesige Schauspielers- und Sängers-Gesellschaft unter der Leitung des Carl Meyer die Ehre haben aufzuführen:

Das öffentliche Geheimniß,
oder:
Der schelmische Diener.

Neues Lustspiel in 4 Aufzügen, nach Calderon von Lemberg neu bearbeitet.

Personen:

Bianka, Fürstin von Salerno,	Mlle. Horst.
Enrico, Fürst von Amalfi, unter dem Namen Marchese della Torre,	Hr. Burghausen.
Ernesto, Statthalter von Salerno,	Hr. Steinfels.
Laura, seine Tochter, Hoffräulein,	Mlle. Schmidt.
Federiko, Geheimschreiber der Fürstin,	Hr. Koll.
Vito, dessen Diener,	Hr. Gade.
Giulio, Oberceremonienmeister,	Hr. Trems.
Alessandro, dessen Sohn, Hofcavalier,	Hr. Gaurier.
Sibilla, Hoffräulein,	Mad. Steinfels.
Ein Kammerherr,	Hr. Tröls.
Rosalba, Oberhofmeisterin der Fürstin,	Mad. Schmidt.
Bettina,	Mad. Gade.
Kunigunde, } Hofdamen,	Mlle. Wehger.
Amalia, }	Mad. Kübler.
Erster } Hofcavalier,	Hr. Radwisch.
Zweiter }	Hr. Essinger.
Musiker, Bediente, Wache.	

Während den Zwischenakten wird die zweite Parthie der Redout-Deutschen des Herrn Baron v. Lazarini, und die neu componirten Redout-Deutschen des Herrn Micheuz, produziert werden.

Sonntag den 16. Jänner, wird im Theater-Hause der erste Masken-Ball gegeben werden.

Gesperrte Sitze sind bey der Kassa zu bekommen.
Preise der Plätze:
Logen und Parterre 20 fr. — Gallerie 7 fr.

Der Anfang ist um halb 7 Uhr.

Gledališki list z najavo izvedbe nemških plesov barona Luisa Lazarinija in Jurija Mibeovca med dejanji gledališke igre (NMS, Comedien=Zettel Sammlung, sign. III. 13085, zv. 8 (15. januar 1825)).

in se poročila s Friederikom vitezom Kreuzbergom (tudi Kreizberg), kasneje svetnikom pri ljubljanskem guberniju.²⁷ Lazarini, tudi član Filharmonične družbe, je posvečenko poznal, najverjetneje se je tudi udeležila pustnega plesa v ljubljanskem gledališču, na katerem je bila izvedena zgoraj omenjena skladba. Na gledališkem letaku, ki ga hrani knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani, je navedena še ena Lazarinijeva plesna skladba.²⁸ V predpustnem času leta 1825 so bili v gledališču izvedeni njegovi novi nemški plesi. Lazarinijevi valčki, posvečeni Kreutzbergovi, so bili natisnjeni v Gradcu in na prodaj pri Peternolliju v Ljubljani.

Niz popularnih klavirskih valčkov *An der grünen Laibach* je Gašpar Mašek posvetil grofici Hermini Sprinzenstein.²⁹ Posvetilo plemeniti gospe je bilo verjetno posledica finančne koristi, ki jo je s tem pridobil skladatelj. Domneva, da so valčki nastali v tridesetih oziroma štiridesetih letih 19. stoletja, izhaja iz glasbene analize skladbe, ki sledi v tistem času uveljavljeni in popularni formi plesne skladbe v tridobnem taktu z uvodom, nizom petih kratkih valčkov in finalom. Malo verjetno je, da bi skladatelj napisal skladbo šele leta 1872, nekaj mesecev pred smrtjo, star oseminsedemdeset let, tako kot je navedeno v leksikografskem zapisu Josipa Mantuanija, ki so ga kasneje prevzemali še drugi zapisovalci.³⁰ V Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice hranijo tudi rokopis priredbe teh valčkov za orkester. Na prvi strani je s črnilom poleg naslova zapisano: "für die Slovenischen Theater-Vorstellungen zu denen zwischen Akten" in zgoraj "čitalnica". Možno je, da je Mašek valčke kasneje orkestriral za bésedo Slovenskega društva, saj arhivsko gradivo tega društva, ki ga hranijo v Arhivu Slovenije, prča o sodelovanju tega skladatelja pri društvenih prireditvah. Glede na ta dejstva, bi skladba lahko nastala najkasneje do leta 1853, ko je Slovensko društvo prenehalo delovati.

Posvetila na plesnih in drugih skladbah za meščanske salone v drugi polovici 19. stoletja

Spremenjene družbene in politične okoliščine v drugi polovici 19. stoletja so na Slovenskem vplivale tudi na glasbo in glasbeno življenje. Mecenstvo bogatejših slojev, kakršno je bilo običajno za pretekla stoletja, se po letu 1848 le izjemoma izkazuje. Posvetila bogatim pokroviteljem umetnosti najdemo sprva še na zbirkah preprostih plesnih klavirskih

skladb za igranje v zaprtem družinskem in prijateljskem krogu. Z razvojem meščanstva se je tudi na Slovenskem uveljavila izvajalska praksa ljubiteljskega muziciranja, ki je bila že v predmarčnem času značilna za dunajske meščanske salone. Ljubiteljsko muziciranje v družinskem krogu, značilno za obdobje biedermajerja na Dunaju, se je pri nas uveljavilo z zamudo in v mnogo manjših razsežnostih. Klavir oziroma petje ob klavirju je postalo del družabnega življenja bogatejših meščanov, ki jim je bila zaradi družbenega in ekonomskega položaja omogočena privatna glasbena izobrazba in nasploh ukvarjanje z glasbo.

Dragocen vir za raziskovanje tovrstne glasbene prakse je dnevniško in ustrezno korespondenčno gradivo. Tovrstni pisni viri dokumentirajo vsaj tri meščanske salone na Slovenskem, kjer je bilo igranje na klavir del družabnega življenja meščanov; bili so na gradu Turn pri Predvoru, na domu družine Terpinč in na graščini Vilharjevih na Kalcu.³¹ Pomankljive navedbe nam le delno odstirajo podobo družabnega življenja. Zapisi o glasbi meščanskega vsakdana in praznikov so v ohranjeni korespondenci Josipine Urbančič Turnograjske skromni. Iz njih je

Josipina Urbančič Turnograjska (1833–1854), glasbeno ustvarjalka, pesnica in pisateljica (NUK, Slikovna zbirka).

²⁷ NUK, arhiv Filharmonične družbe, mapa Koncertni sporedi; ZAL, LJU 340, šk. 7.

²⁸ NMS, Comedien=Zettel Sammlung, sign. III. 13085, zv. 8.

²⁹ Rodbina Sprinzenstein je imela posesti na področju današnje Avstrije. Gl. <http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?Artikel=Sprinzenstein> (25. avgust 2008).

³⁰ Gl. Mantuani, Gašpar Mašek, str. 69 in Misson, Gašpar Mašek – skladatelj, str. 46.

³¹ Med tovrstnimi viri je zanimiva ohranjena korespondenca Josipine Urbančič Turnograjske, tudi sorodnice Terpinčevih in biografski zapisi o Miroslavu Vilharju, ki so bili zapisani po ustnem pričevanju Vilharjevega zeta. Gl. Tominšek, *Spoimenica Miroslavu Vilharju*, 1906.

razvidno, da je klavir igrala poleg Josipine že njena mama. Repertoar ni podrobno naveden, najverjetneje pa je bil tehnično bolj preprost, namenjen razvedrilu ob družabnih priložnostih. Slednje potrjujejo tudi navedbe, da so igrali plesne skladbe in ob njih celo plesali.³² Viri, na podlagi katerih lahko sklepamo o repertoarju, ki so ga igrali v domačih salonih, so po eni strani primarni – izvorna klavirska tvornost tega časa in po drugi strani sekundarni – zapisi o ponudbi tuje klavirske literature na glasbenem trgu. Knjigarnar in založnik Ivan Giontini je v časopisnih oglasih v petdesetih letih 19. stoletja ponujal naprodaj vsečni repertoar za diletante ter zvezke s skladbami različnih nemških in čeških sodobnih ustvarjalcev.³³

Za čas prve polovice 19. stoletja je v evropskem prostoru značilna obsežna produkcija salonske klavirske literature in po drugi strani pojav ženskih skladateljic.³⁴ Mlada slovenska ustvarjalka plemeni tega rodu Josipina Turnograjska, tudi pesnica in pisateljica,³⁵ je niz valčkov posvetila svojemu ljubljenu Lovru Tomanu. Na poli malega formata je na naslovnici s črnilom zapisano le: "Milotinke. Lovretu – Josipina", brez kraja in letnice. Josipina je valčke napisala med letoma 1850 in 1854, v času od svoje zaroke do prezgodnje smrti. Tomanu je Turnograjska posvetila še kratko polko z naslovom *Zoridanka*. Posvetila na teh skladbicah so izraz intimne čustvene naklonjenosti ustvarjalke do posvečenca. Skladbice so bile namenjene kot dar ljubljene osebi in izvajanju v ožjem družinskem krogu. Dosedaj še niso bile objavljene.³⁶

Poleg Turnograjske je klavirske skladbe za domačo rabo pisal tudi politik, pesnik, pisatelj in glasbeni diletant Miroslav Vilhar.³⁷ Vilhar je imel na svoji graščini na Kalcu klavir v "prostorni dvorani", kjer se je "dosti sviral, pelo in tudi plesalo".³⁸

Dobro je igral klavir, kitaro in flavto. Biografski viri dokumentirajo Vilharjevo glasbeno nadarjenost in njegovo melodično invencijo, zaradi katere je z lahkoto improviziral ob klavirju, največkrat spremljavo k petju.³⁹ V času študija v Gradcu in na Dunaju je Vilhar spoznal takrat popularno glasbo Josepha Lannerja in Josepha Straussa, ki je kasneje vplivala na nastanek njegovih valčkov. V čast prihoda grofa Chorinskega v Ljubljano je skladatelj leta 1850 napisal niz valčkov z uvodom in finalom z naslovom *Zvezdice. Slovenske okroglice*. Z enakim namenom so novemu deželnemu glavarju posvetili predstavo v slovenskem jeziku v gledališču. Na naslovnici Vilharjeve skladbe je zapisano: "slavnemu, blagorodnemu gospodu grofu Korinski, ljubljenu deželnemu poglavarju". Istega leta je Vilhar v oglasu ponujal to skladbo tudi naprodaj.⁴⁰ Na naslovnici ni navedbe, kje je bila skladba natisnjena.

Leta 1852 je Vilhar posvetil niz valčkov baronici Louisi Schmidburg: "Savelieder. Der hochgeborenen, hochgeehrten Frau Louise baronin Schmidburg, gebornen baronin Schweiger, achhtungsvoll gewidmet Miroslav Vilhar".⁴¹ Gre za Alojzijo baronico Schweiger-Lerchenfeld (1816–1874), ki je bila poročena Janezom Viktorjem (Johannom Viktorjem) Schmidburgom, sinom okrajnega ljubljanskega glavarja barona Jožefa Kamila.⁴² Valčke je natisnila graška tiskarna J. F. Kaiser, tudi ta skladba je bila naprodaj.⁴³

Nekatera posvetila na skladbah druge polovice 19. stoletja izpričujejo mecenstvo Fidelisa in Josipine (Jožefine) Terpinc. Slednji je leta 1860 posvetil četvorko⁴⁴ za klavir kapelnik vojaške godbe Franc Blažka. Na naslovnici je zapisano: "Ljubice. Četvorka po slovenskih napevih, za klavir zložena in blagorodni gospé Josipini Terpincovi posvečena od Franca Blažka, glasovodja c. k. 52. rednega pešpolka nadvojvoda Franc Karlovega v Ljubljani." Enak zapis je na spodnji strani naslovnice še v nemškem jeziku. Delo ni izvirno. V maniri pisanja četvork, za katere so ustvarjalci največkrat prevzeli melodije iz popularnih pesmi in oper, je tudi Blažke naredil priredbo iz takrat popularnih, že ponarodelih slovenskih in slovanskih pesmi (*Zvonikarjeva, Zara-*

³² Josipina Urbančič Turnograjska je v pismu zapisala: "[...]Matka je igrala na glasoviru jedno okroglo in Janko in Josipina sta se enmalo verstila [...]" Gl. NUK, Rokopisna zbirka, Ms 1446, IV. Korespondenca, 5. 3. 1851.

³³ *Kmetijske in rokodelske novice* 15, 1857, 30, Oglasnik št. 19.

³⁴ Najbolj znani skladateljici v času bidermajerja sta bili sestra skladateljica Felixa Mendelssohna – Fanny Mendelssohn Hensel in žena skladatelja Roberta Schumanna, Clara Wieck Schumann. Gl. Wilson Kimber, Marian: From the Concert Hall to the Salon, str. 316–355.

³⁵ Josipino Urbančič Turnograjsko (1833–1854) je učil na domu glasbeno teorijo in klavir upokojen učitelj Alojzij Potočnik. Gl. Lah, *Josipina Turnograjska*, str. 10.

³⁶ Skladbe Josipine Turnograjske so ohranjene v Rokopisni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v mapi Urbančič Turnograjska, Ms 1445, in Fran Erjavec, inv. št. 18/66.

³⁷ Miroslava Vilharja (1818–1871) je prvi učil glasbo njegov oče, ki je imel doma klavir. Glasbeno znanje je Vilhar pridobil kasneje kot dijak v Ljubljani, verjetno tudi med študijem v Gradcu in na Dunaju. Svoje skladbe je pošiljal v pregled Gašparju Mašku. Prim. Turel, *Skladatelj Miroslav Vilhar*.

³⁸ Tominšek, Miroslav Vilhar, str. 10.

³⁹ Prav tam, str. 30.

⁴⁰ *Kmetijske in rokodelske novice* 8, 1850, št. 46, str. 86.

⁴¹ Niz Vilharjevih valčkov *Savelieder* je časopisni oglas ponujal naprodaj kot "slovenske okroglice" (Walzer). Gl. *Kmetijske in rokodelske novice* 10, 1852, 47, str. 187.

⁴² Gl. Schiviz, *Krain*, str. 216 in 388.

⁴³ *Kmetijske in rokodelske novice* 10, 1852, št. 47, str. 187.

⁴⁴ Četvorka (quadrille) je bila eden izmed najpopulamejših plesov 19. stoletja, ki so ga plesali v skupinah po štiri, šest ali osem parov. Ples je bil najprej popularen v pariških plesnih dvoranah (quadrille de contradances), kasneje se je razširil v London in Berlin, na Dunaju so četvorko prvič plesali za karneval leta 1840. Gl. Lamb, *Quadrille*, str. 653–654.

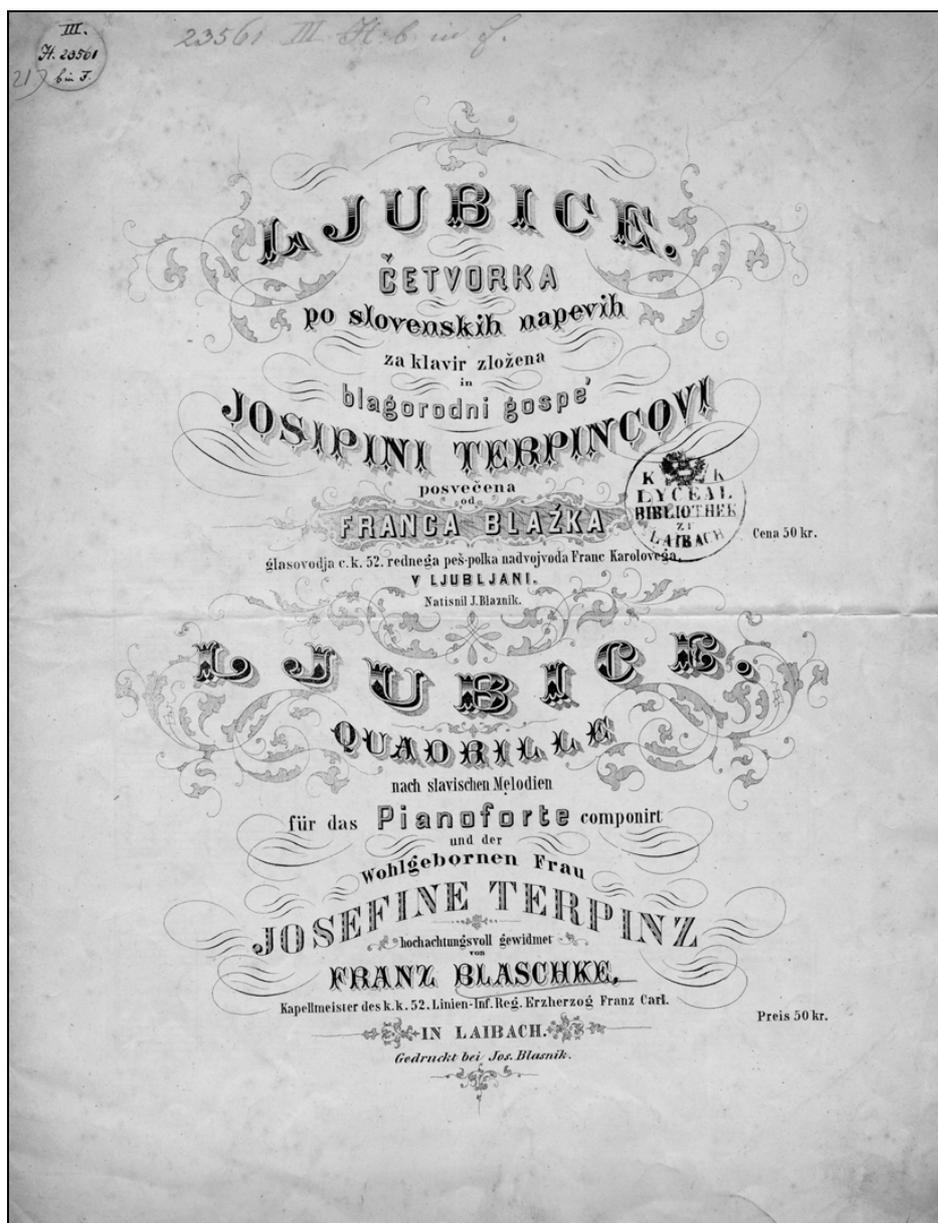

Naslovnica in prva stran valčkov *Milotinke*, ki jih je Josipina Urbančič Turnograjska posvetila Lovru Tomanu (NUK, Rokopisna zbirka).

fan, Dolenska, Slavsa reč, Mila mila ljubica in *Slovenski duh*). Poleg dvojezične naslovnice je zanimiv še zapis o recepciji te skladbe, ki navaja radosten sprejem poslušalcev v ljubljanski kazini in drugod, kjer je to skladbo izvajala vojaška godba.⁴⁵ Iz tega je sklepati, da je priredba za klavir, ki jo je Blažke

posvetil Terpinčovi, nastala potem, ko se je delo že uveljavilo v izvedbi vojaške godbe. Klavirsko priredbo priljubljenega venčka znanih napevov je Jožefina Terpinč verjetno naročila z namenom igranja v domačem salonu.

⁴⁵ *Kmetijske in rokodelske novice* 18, 1860, št. 14, str. 111.

Naslovnica priredbe za klavir Franca Blažka "Ljubice. Četvorka po slovenskih napevih", posvečene Jožefini Terpinč (NUK, Glasbena zbirka).

Posvetilo "v Kranju porojenemu slavnemu gos-podu Fidelisu Terpinču, prvosedniku gospodarske družbe na Kranjskem" na klavirski četvorki po slovenskih napevih *Pomnice*, ki jo je leta 1863 izdala kranjska čitalnica, izpričuje Terpinčevo pokroviteljsko vlogo v slovenski kulturi. Čisti dohodek od prodaje je bil namenjen "Matici Slovenski".

Zanimivo je tudi posvetilo na skladbi *Osem cerkvenih spevov*, saj le-ta na duhovnih skladbah ni so bila običajna. Leta 1868 nastalo skladbo je skladatelj češkega rodu Anton Nedvěd⁴⁶ "zložil in

poklonil blagorodni gospej Jožefini Terpicovi". Skladba je bila izdana v Pragi pri Jan. Schindlerju. Posvetilo očitno kaže na finančno in družbeno korist posvetila.

Izdaje posameznih plesnih skladb na tiskanih polah so bile še pred sredino stoletja popularne na evropskem glasbenem trgu, namenjene so bile lahkotnemu razvedrilu glasbenih ljubiteljev. Ljubljanskim damam v spomin na ples leta 1859 je Nedvěd

⁴⁶ Skladatelj, dirigent in pedagog Anton Nedvěd (1829–1896) je študiral glasbo v Pragi, od leta 1856 je živel v Ljubljani.

Bil je direktor Filharmonične družbe, zborovodja in učitelj na Javni glasbeni šoli, učiteljsku, gimnaziji in semenišču. Gl. Kozina, Anton Nedvěd, prvi slovenski glasbeni učitelj in njegovi učenci, str. 1–4 in 9–11.

posvetil francosko polko (polko française) z naslovom *Sängergruss*.⁴⁷ Zapis v nemškem jeziku "den Damen Laibach's zur Erinnerung and den Sängerbäll am 21. Februar 1859 achtungsvoll gewidmet von Anton Nedvěd" kaže, da je bila priložnostna skladba namenjena nemškemu meščanstvu in družabnemu dogodku, ki ga je najverjetneje organizirala Filharmonična družba. Nedvěd je bil namreč takrat tudi družbin glasbeni ravnatelj.

Posvetila rodoljubom in društvom na zborovskih skladbah druge polovice 19. stoletja

Kvantitativni porast glasbene ustvarjalnosti in spremenjene družbeno-politične okoliščine so vzrok, da lahko v slovenski glasbeni dediščini druge polovice 19. stoletja po eni strani zasledimo več posvetilnih skladb, po drugi strani pa spremenjeno funkcijo posvetil. Ukvarjanje z glasbo (predvsem vokalno) je bilo omogočeno širšim slojem. Pričelo se

"Pomnice", četvorka za klavir, ki jo je kranjska čitalnica izdala 1863 in posvetila Fidelisu Terpinca (NUK, Glasbena zbirka).

⁴⁷ Polka je bila prvič predstavljena v praški plesni dvorani leta 1837 in kmalu postala eden najpopularnejših plesov 19. stoletja. Leta 1839 je godba češkega polka prenesla polko na Dunaj, v Parizu je postala znana v sezoni 1843/4, leta 1844 v Londonu. V štiridesetih letih 19. stoletja je postala popularna kombinacija korakov polke in tričetrtinskega ritma mazurke – polka-mazurka. Oblika francoske polke, kakršna

je Nedvědova plesna skladba *Sängergruss*, je počasnejša in elegantna različica polke, ki se je uveljavila na Dunaju v petdesetih letih 19. stoletja. Gl. Čemušák, Lamb in Tyrell, Polka, str. 34–36.

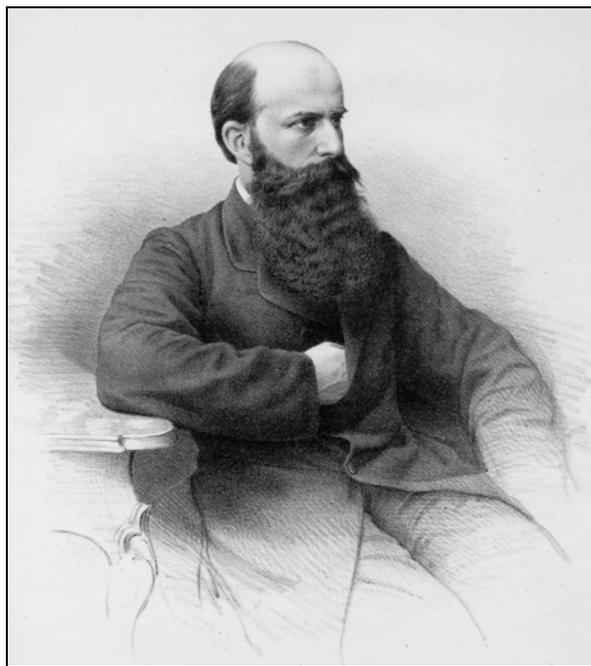
je javno glasbeno življenje; namesto muziciranja v zaprtih krogih premožnih posameznikov je glasba živela na čitalniškem odru. Posvetilne skladbe, ki so nastale po letu 1848, so bile namenjene javnemu in večkratnemu izvajanju. Ob ljubiteljski ustvarjalnosti se je z razvojem meščanstva širila tudi glasbena poustvarjalnost. Poleg socialnih vzrokov so takrat na glasbo vplivali še politični; izvorno glasbeno ustvarjalnost so spodbujala narodno-prebudna občutja, ki so prevzela številne glasbene diletante. V skladu z navedenimi spremembami se je modificirala vloga posvetil na skladbah. Zamrlo je mecenstvo plemiških slojev, kakršno je bilo običajno še za prvo polovico 19. stoletja, vzniknilo je pokroviteljstvo pomembnejših (in bogatejših) rodoljubov.

Hkrati z razmahom čitalniškega gibanja je mnogo ljubiteljskih glasbenih ustvarjalcev svoja dela posvetilo tudi čitalnicam in pevskim društvom. Za slovenski kulturni in politični prostor po letu 1848 je bilo značilno posebno razmerje. Opredeljevala ga je tesna vez osebnosti, ki so se ukvarjale s politiko in kulturo, nekateri slovenski politiki so celo pisali besedila narodnoprubudnih pesmi. Glasba ni bila samostojna, bila je zavezana kulturni in s tem politični propagandi. Predznak neposrednega delovanja političnega dejavnika na glasbeno ustvarjalnost so poleg besedil in naslovov tudi posvetila političnim veljakom, ki so bili podporniki slovenske kulture.

Modificirano obliko posvetilnih skladb je v drugi polovici 19. stoletja v precejšnji meri določevalo tudi samo besedilo. Ob skladbah, posvečenih rodoljubom in društvom, so nastajale številne skladbe, pri katerih je posvetilo vsebovano že v samem naslovu ali besedilu. To so skladbe, posvečene herojem slovenstva (Vodniku, Prešernu), simbolom slovenstva (trobojnici, Triglavu), slovanstvu in posameznim dogodkom, pomembnim za narodovo zgodovino.

Posvetila rodoljubom in društvom na vokalnih skladbah druge polovice 19. stoletja jasno izražajo nacionalno zavest ustvarjalcev in njihovo naklonjenost do rodoljubne dejavnosti posvečenca. Čeprav so slednji največkrat tudi krili stroške natisa novih del, pa so glasbeni ustvarjalci – ljubitelji s svojo dejavnostjo in posvetili izrazili predvsem svoje spodbujeno domoljubje in pripadnost isti ideji, največkrat panslavizmu. Pregled tovrstne priložnostne ustvarjalnosti kaže, da so največ skladb posvetili Josipu Juraju Strossmayerju, Lovru Tomanu, Janezu Bleiweisu, Štefanu Kočvarju, Davorinu Trstenjaku in nekaterim drugim pomembnejšim narodno zavrednim možem.

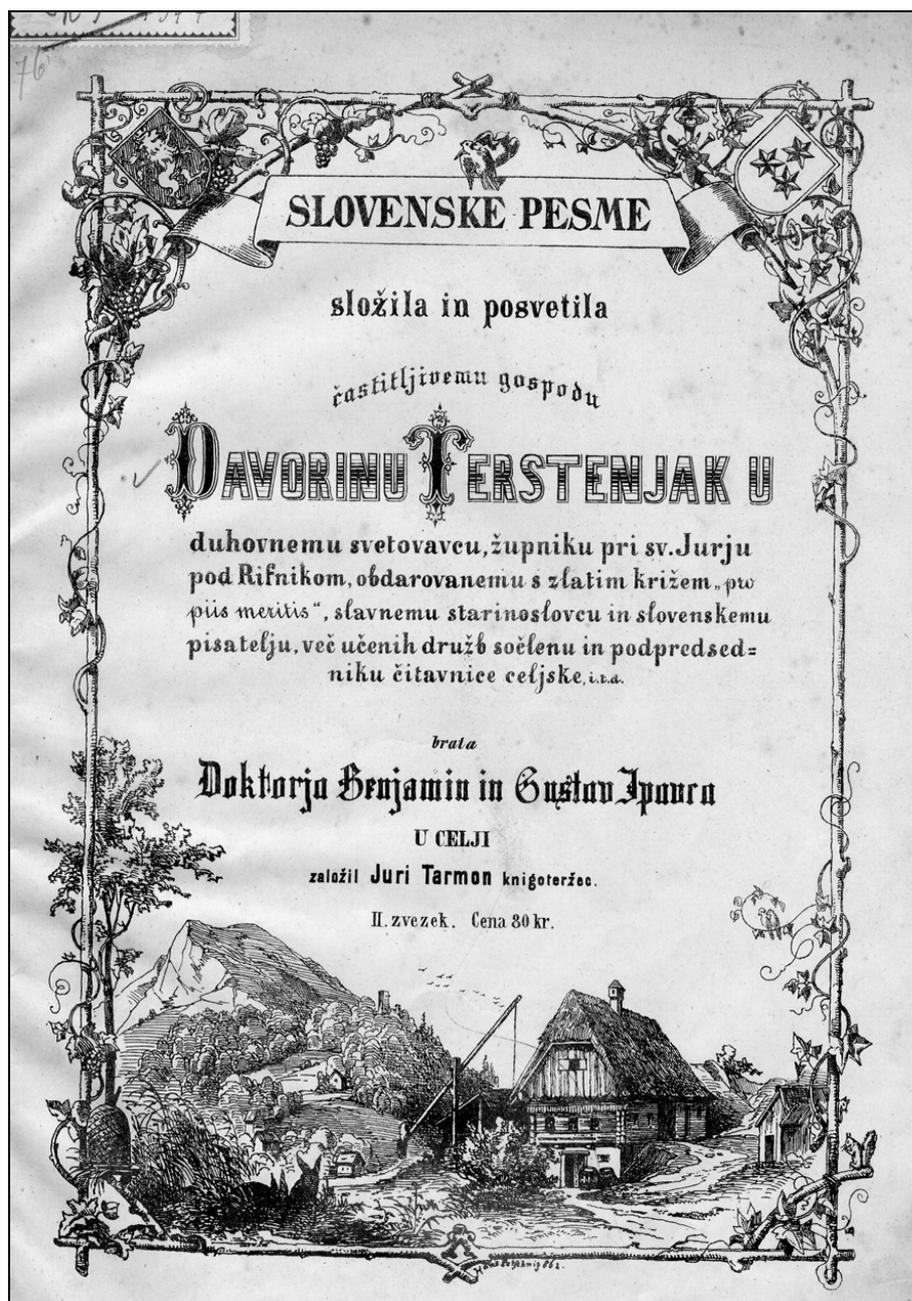
Leta 1862 je v založbi celjskega knjigotrčca Jurija Tarmona izšel zvezek z naslovom *Slovenske pesme*, ki sta ga brata Benjamin in Gustav Ipavec posvetila svojemu stanovskemu kolegu (zdravniku) in predsedniku Narodne čitalnice v Celju – Štefanu Kočvarju. Zanimivo oblikovana je naslovnica. Napis z modrimi in rdečimi črkami na beli podlagi

Lovru Tomanu (1827–1870), politiku, pesniku in podporniku slovenske kulture, je bilo posvečenih več skladb (NUK, Slikovna zbirka).

naj bi v pevcih vzbujal asociacijo na slovenske narodne barve, v vinjeti je tudi podoba gradu Rifnik, blizu katerega sta bila skladatelja rojena. Ljubiteljska glasbena ustvarjalca, takrat še mlada zdravnik, sta bila zavzeta za narodno stvar in sta se aktivno vključila v slovensko čitalniško gibanje. V skladu z možnostmi, ki jima jih je dopuščalo njuno poklicno delo, sta v prostem času sodelovala s celjsko, mariborsko in ljubljansko čitalnico. Zavest o pripadnosti slovenskemu narodu ju je spodbujala k pisanju zborovskih skladb na domoljubna besedila, nekatere sta posvetila pomembnim slovenskim političnim veljakom, ki sta jih tudi osebno poznala.

Svojemu rojaku Davorinu Trstenjaku, zgodovinarju, liberalnokatoliškemu publicistu in leposlovcu, tedaj župniku v njunem rojstnem kraju Sentjurju, sta brata Ipavca posvetila drugi zvezek te zbirke z zbori, četverospeli in samospeli, ki je izšel leta 1864 pri Juriju Tarmonu v Celju. Na bogato ilustrirani naslovnici je natisnjeno obsežno posvetilo, ki s presežniki našteva vso raznovrstno dejavnost in zasluge posvečenca: "Slovenske pesme složila in posvetila častitljivemu gospodu Davorinu Terstenjaku duhovnemu svetovavcu, župniku pri sv. Jurju pod Rifnikom, obdarovanem s zlatim križem 'propiis merit's', slavnemu starinoslovcu in slovenskemu pisatelju, več učenih družb sočlenu in podpredsedniku čitavnice celjske, itd. Brata Doktorja Benjamin in Gustav Ipavca". Med osmimi skladbami te zbirke so štiri na Trstenjakovo besedilo.

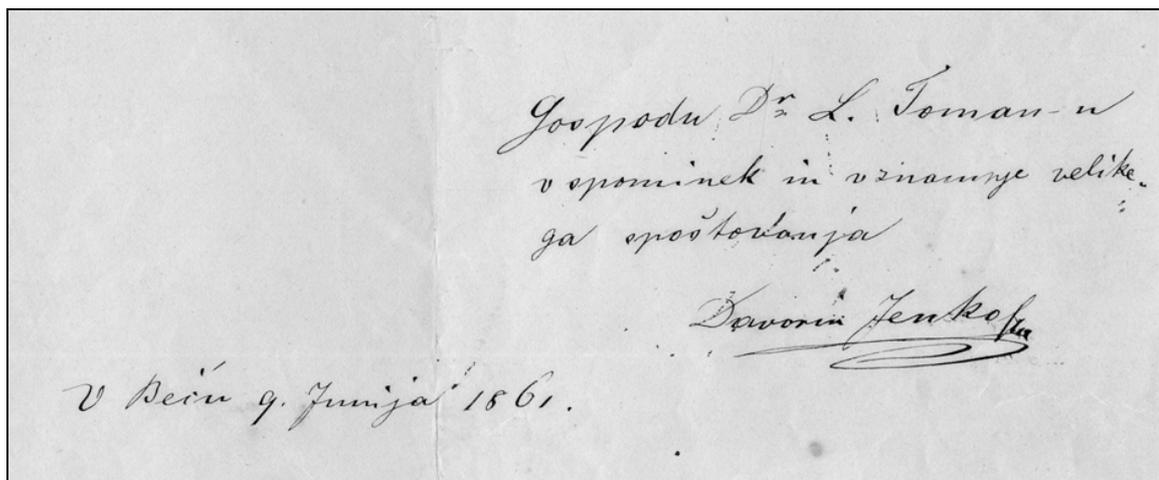

Naslovnica zbirke Gustava in Benjaminu Ipavca "Slovenske pesme" s posvetilom Davorinu Trstenjaku (NUK, Glasbena zbirka).

S posvetilom "Preuzvišenemu i Presvitlemu gospodu Dr. J. J. Strossmajer-u, utemeljitelju akademije jugoslovenske" na svojem prvem opusu *Slovenske pesmi za četverospjev, samospjev in klavir*, ki je bil izdan leta 1861 na Dunaju v samozaložbi, je Davorin Jenko⁴⁸ izkazal privrženost vseslovanski ideji in svoje občudovanje do osebe, ki je idejo

združitev južnih Slovanov vneto zagovarjala z besedami in dejanji. Mladega Jenka so panslavistične ideje prevzele med študijem na Dunaju, kjer je leta 1859 ustanovil in vodil Slovensko pevsko društvo. Navdušeno je tudi komponiral in svoja prva dela posvečal enako mislečim. Izvod omenjenih Jenkovih skladb, ki ga hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici, je unikatni, saj je na notranji strani z roko zapisano še osebno skladateljevo posvetilo Lovru Tomanu: "Gospodu Dr. L. Toman-u v spominek in v znamenje velikega spoštovanja. V Beču, 9. junija

⁴⁸ Davorin Jenko (1835–1914), tudi avtor glasbe takrat uveljavljene "narodne himne" *Naprej zastava Slave*, je po študiju na Dunaju odšel leta 1862 v Pančevo in kasneje v Beograd. Prim. Cvetko, *Davorin Jenko*.

Notranja stran Jenkove zbirke "Slovenske pesmi", posvečene Josipu Juraju Strossmayerju z osebnim skladateljevim posvetilom Lovru Tomanu (NUK, Glasbena zbirka).

1861." Strossmayerju je bila posvečena kasneje še ena skladba. Pripadnost isti ideji je bila vzrok posvetilu "preuzvišenomu i presvjetlomu gospodu biskupu Josipu Juraju Strossmayerju pokrovitelju jugoslovenske umjetnosti" na naslovnici samospeva *Mornar* (bes. F. Prešeren) skladatelja Frana Serafina Vilharja, sina Miroslava Vilharja. Posvetilo ni bilo posledica finančne koristi, saj je vse stroške natisa krila založba društva Glasbena Matica, ki je leta 1882 to skladbo izdala. Strossmayer je bil tudi častni član tega društva.

Jenkove vezi s Tomanom izpričuje tudi tiskano posvetilo na zbirki *Srpske, hrvatske in slovenske pesmi*, ki jo je skladatelj izdal v času svojega delovanja v Beogradu leta 1870 in posvetil temu slovenskemu politiku in podporniku slovenske in slovanske kulture. Svoj drugi opus je Jenko posvetil učitelju in rodoljubu Andreju Praprotniku, naslednjo zbirko petih samospevov *Fr. Prešernove pesmi*, izdano 1862 na Dunaju, "preuzvišenomu gospodu Vil. Balabinu, ruskemu poslancu". Verjetno je Jenko vse posvečence osebno poznal in se jim s posvetilom zahvalil za finančno pomoč pri natisu skladbe.

Pokroviteljsko vlogo Lovra Tomanu v nastajajoči slovenski kulturi po letu 1848 kažejo tudi posvetila na skladbah različnih drugih ustvarjalcev. Leta 1862 je posvetil Tomanu zbirko vokalnih skladb *Glasi slovenski* Fran Gerbič, takrat še mlad učitelj. Med enajstimi uglasbitvami so štiri na Tomanova besedila. "Slavnemu državnemu svetovavcu gospodu Dr. Lovru Toman-u" je svoje prvo in edino doslej znano delo *Bobinska popotnica* posvetil učitelj na Bohinjski Bistrici Dragotin Krištof. Trivialno skladbico je založil Giontini, natisnila Blaznikova tiskarna. Čeprav na naslovnici ni letnice, je na podlagi časopisnih virov lahko ugotoviti, da je izšla leta 1863.⁴⁹

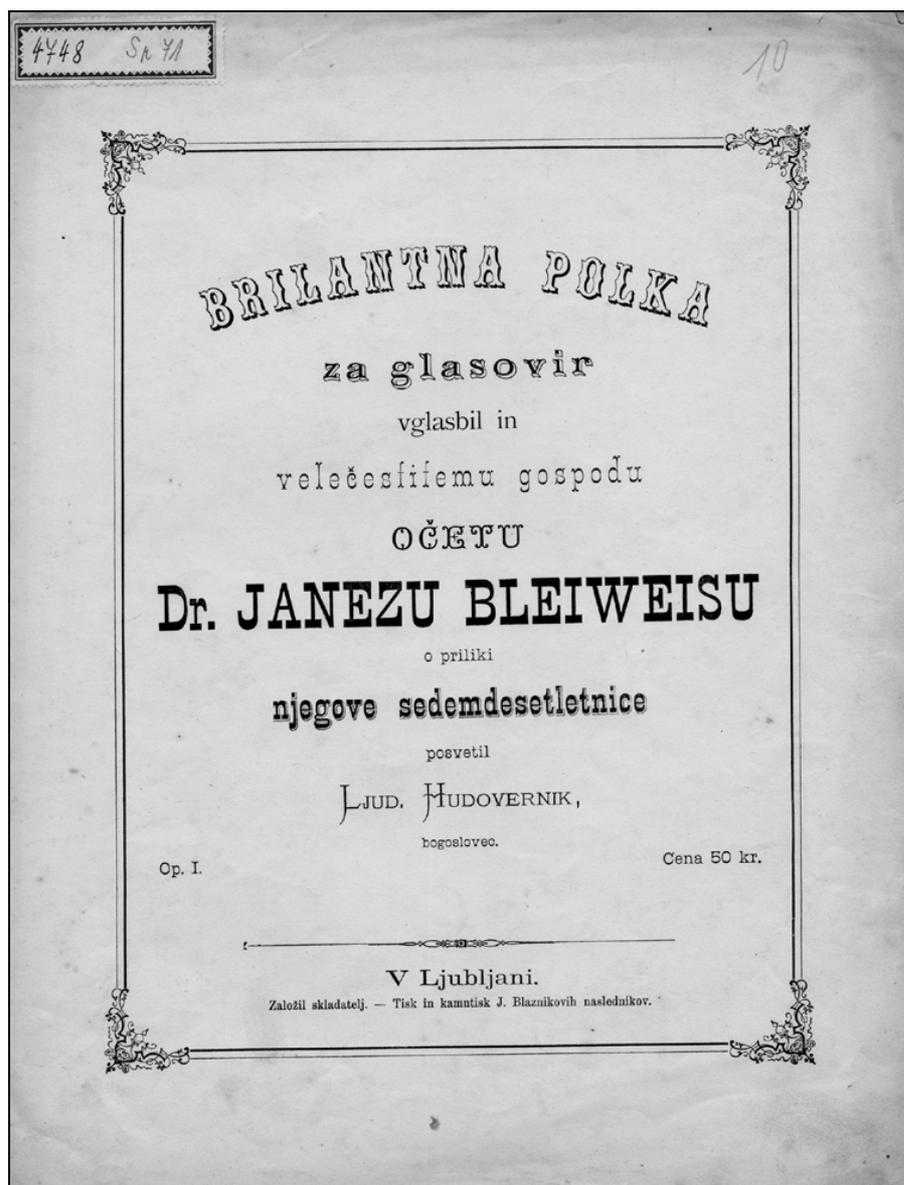
⁴⁹ *Kmetijske in rokodelske novice* 22, 1864, št. 2, str. 12.

Nekatera posvetila kažejo tudi vezi kulturno dejavnih mož in glasbenih ustvarjalcev na primorskem področju. Franu Cegnarju, "velezaslužnemu rodoljubu in slavnemu pesniku Francu Cegnarju", je zbirko *Jadranski glasovi* posvetil primorski skladatelj Anton Hajdrih.⁵⁰ Izšla je v samozaložbi leta 1876. Vokalno skladbo *Dr. Lavričev spomin* (bes. F. Cegnar), ki je ostala v rokopisu, je ta skladatelj posvetil svojemu rojaku, politiku in odvetniku Karlu Lavriču.

"Očetu naroda" in podporniku slovenske kulture – Janezu Bleiweisu je bilo posvečenih več skladb. Kranjska čitalnica mu je leta 1863 posvetila *Spominke*, klavirsko četvorko po slovenskih napevih. "Velečastitemu gospodu očetu dr. Janezu Bleiweisu o priliki njegove sedemdesetletnice" je bogoslovec iz Maribora Ljudevit Hudovernik poklonil trivialno *Brilantno polko* za klavir. Izšla je v samozaložbi leta 1878, natisnila jo je Blaznikova tiskarna. Ob enaki priložnosti, "na čast 70 letnice častitega gospoda Janeza Bleiweissa", je Benjamin Ipavec po naročilu uglasbil slavnostno zborovsko skladbo z naslovom *Kantata za moški zbor in četverospjev*, ki je bila izvedena na slovesni besedi ob počastitvi Bleiweisovega rojstnega dne v ljubljanski Narodni čitalnici.⁵¹

⁵⁰ Anton Hajdrih (1842–1878) se je v Ljubljani učil petje in klavir pri Kamilu Mašku in Gregorju Riharju. Petje je študiral v Pragi, vendar je študij pred zaključkom opustil zaradi težav z zdravjem. Nekaj časa je deloval pri Dramatičnem društvu v Ljubljani, potem pa je sprejel službo uradnika v Trstu in se kasneje preselil v Rodik, kjer se je vključil v slovensko glasbeno delo. Gl. Kenda, Anton Hajdrih, str. 33–36.

⁵¹ Na avtografi te Ipavčeve zborovske skladbe je zapisan kraj in datum nastanka: v Gradcu, 21. Oct. 1878. Skladba, ki kljub naslovu *Kantata* obsega le štiri strani, je bila sprejeta z navdušenjem. Prim. Grdina, *Ipavci*, str. 227–235.

Naslovnica priložnostne klavirske skladbe Ljudevita Hudovernika s posvetilom Bleiweisu ob njegovi sedemdesetletnici (NUK, Glasbena zbirka).

Z razvojem društvenega življenja so se množile tudi svečane pesmi v čast novih slovenskih društev in čitalnic. Že leta 1850 je Miroslav Vilhar posvetil klavirske skladbice *Milice okrogle* "slavnemu Slavjanskemu društvu v Terstu." Istega leta je Vilhar posvetil Slovenskemu društvu igro s petjem *Jamska Ivanka*, verjetno z namenom, da bi jo izvedlo.⁵² Pesmi, posvečene različnim pevskim, telovadnim, gasilskim in planinskim društvom, niso bile le po-

klon društvom, pač pa so z domoljubnim besedilom in njemu ustrezno melodijo slavile slovenski narod. Benjamin Ipavec je "slovenskemu pevskemu društvu v Ptujci" podaril moški zbor *Mi vstajamo!*, ki je to skladbo večkrat izvajal. Mnoga pevska društva so imela tudi svojo himno, na poseben pomen skladbe je opozarjalo posvetilo, vsebovano že v naslovu ali v podnaslovu. Telovadnemu društvu Južni sokol je leta 1864 Gustav Ipavec posvetil *Sokolsko*. Ob petindvajsetletnici pevskega društva Slavec je priložnostno besedilo Antona Funtka uglasbil Anton Foerster. Skladbo, posvečeno društvu, so natisnili na posebni poli in pesem razglasili za društveno himno.

⁵² Slovensko društvo takrat ni imelo kadrovskih niti finančnih možnosti za izvedbo Vilharjeve igre s petjem. Odlomki iz Vilharjeve *Jamske Ivanke* so bili na sporedu koncerta Filharmonične družbe naslednje leto, šele 1871 pa je delo v celoti in v priredbi Jurija Schantla izvedlo Dramatično društvo.

Skladatelj, ki se je šolal in deloval izven meja slovenskega ozemlja, Fran Serafin Vilhar, je s posvetilom "svojemu narodu" na zbirki skladb izrazil zavest o pripadnosti slovenskemu narodu. Zbirka je bila izdana leta 1883 v samozaložbi.

Poleg posvetil na zborovskih skladbah zasledimo v slovenski ustvarjalnosti druge polovice 19. stoletja tudi posvetila na sicer maloštevilnih klavirskih skladbah. Pevovodja ljubljanske Narodne čitalnice in kapelnik Dramatičnega društva Anton Stöckl je leta 1877 izdano koncertno mazurko za klavir *V spomin Anici* posvetil dr. Jerneju Zupancu, notarju in slovenskemu rodoljubu. Izdala jo je Glasbena matica leta 1877.

Posvetila cesarju in cesarski rodbini na priložnostnih skladbah 19. stoletja

Med glasbeno dediščino, nastalo v prvi polovici 19. stoletja na Slovenskem, je ohranjena tudi zanimiva orkestralna skladba *Grande Serenade*,⁵³ ki jo je napisal v avstrijskem prostoru rojeni in od 1807 v Ljubljani delujoči skladatelj Leopold Ferdinand Schwerdt, ter jo posvetil in poslal cesarju. Posvetilo je v maniri preteklih desetletij skladatelj zapisal na notranji strani partiture, v njem pa se z izbranimi besedami spoštljivosti v francoskem jeziku obrnil na cesarja kot podpornika umetnosti in s tem izrazil svoja prizadevanja po uveljavitvi v širšem prostoru monarhije. V posvetilu cesarju je Schwerdt zapisal: "Vaše Veličanstvo! Ljubezen in globoka naklonjenost, ki ju Vaše Veličanstvo namenja vsem lepim umetnostim in znanosti, brezmejno spoštovanje, ki ga čutim do Vašega Veličanstva, me je spodbudilo, da uglasbim to Serenado in jo predložim Vašemu Veličanstvu s prošnjo, da blagohotno in milostno sprejme to skromno umetniško delo od njega, ki bo zato srečen vse svoje življenje. Ponižen in pokoren služabnik Vašega veličanstva L. Ferd. Schwerdt."⁵⁴ Podpis "Skladatelj in kapelnik cerkve sv. Jakoba v Ljubljani" omogoča datacijo skladbe – nastala je med letoma 1812–1816, ko je Schwerdt deloval v cerkvi sv. Jakoba.

Ob številnih narodno-prebudnih vokalnih skladbah, ki so nastale v drugi polovici 19. stoletja na

Slovenskem in bile posvečene rodoljubom in društvom, je nastajal sporadično tudi kvantitativno mnogo skromnejši del priložnostne ustvarjalnosti, ki je bil posvečen cesarju in članom cesarske rodbine.⁵⁵ Ob obisku vladarskega para leta 1856 je Kamilo Mašek⁵⁶ uglasbil priložnostno besedilo Henrika Coste. Slavnostno pesem *Jubelhymne* je zapelo sedemdeset pevcev pred deželnim dvorcem. Deželni glavar jo je "lično pisano in vezano" poklonil vladarskemu paru.⁵⁷ Drugačni rabi, izvajanju v domačem krogu, je bila namenjena spominska trivialna skladba, ki jo je tiskar Blaznik natisnil naslednje leto. Kratko priložnostno klavirsko skladbo z obsežnim naslovom, ki je opominjal na spodbudo njenega nastanka, *Glasi radostni o vernitvi Nju. C. k. apost. Velič. Franc Jožefa in Elizabete med Kranjce leta 1857*, je napisal učitelj, organist in ustvarjalec priložnostnih cerkvenih skladb Josip Levičnik.

Praznovanje srebrne poroke vladarskega para je spodbudilo tudi Frana Gerbiča, ki je v ta namen uglasbil moški zbor *Himna v slovesno praznovanje njih veličanstev cesarja in cesarice*. Na avtografu skladbe je zapisan datum 24. 4. 1879. Dve leti kasneje je bila poroka v cesarski družini povod za dve novi priložnostni skladbi in slavnostni koncert. Z izrednim koncertom je slavnostni dogodek počastila ljubljanska Filharmonična družba in pod Nedvedovim vodstvom izvedla njegovo *Himno za mešani zbor*. Nedvedovo priložnostno skladbo *K poroki cesarjeviča Rudolfa s princesinjo Štefanijo 10. maja 1881* je objavila revija Učiteljski tovariš.⁵⁸ Ob isti priložnosti je prigodniško besedilo Luke Jerana *Himna o slavnej poroki Njegove visokosti prejasnega cesareviča Rudolfa s prejasno kraljevo princesinjo Štefanijo Belgijansko* uglasbil Anton Foerster. Skladba je bila natisnjena v glasbeni prilogi revije *Cerkveni glasbenik*.⁵⁹

Posvetila učiteljem, izvajalcem in osebna posvetila na skladbah druge polovice 19. stoletja

Posvetila učiteljem ali izvajalcem, ki so bila pogosta na skladbah 19. stoletja v evropskem prostoru, najdemo v slovenski glasbeni ustvarjalnosti le redko. Zanimivo je posvetilo avstrijskemu skladatelju in pianistu Anselmu Hüttenbrennerju (1794–1868), učencu znanega skladatelja Antonia Salierija ter

⁵³ Rokopis Schwerdtove skladbe *Grande Serenade* danes hrani dunajska nacionalna knjižnica (Österreichische Nationalbibliothek) pod signaturo Mus. Hs. 11104 in 11103. Poleg te skladbe hranijo na Dunaju še eno Schwerdtovo delo – *Offertorium in F*.

⁵⁴ Schwerdtov posvetilni zapis v izvorniku: "Vôtre Majesté! L'amour et l'inclination intime que Vôtre Majesté désigne a tous beaux arts et sciences, l'estime sans bornes que je sent a Vôtre Majesté m'animent de prendre la franchise de composer la présente Serenade et la soumettre a Vôtre Majesté en la priant d'aigier, agréer et accepter en grace ce petit oeuvre de science de celui, qui se ecrit et se nommera heureux tout sa vie. Vôtre Majesté Tres humble et tres obessant serviteur L. Ferd. Schwerdt. Compositeur et Maître de Chapelle de St. Jacques à Laibach".

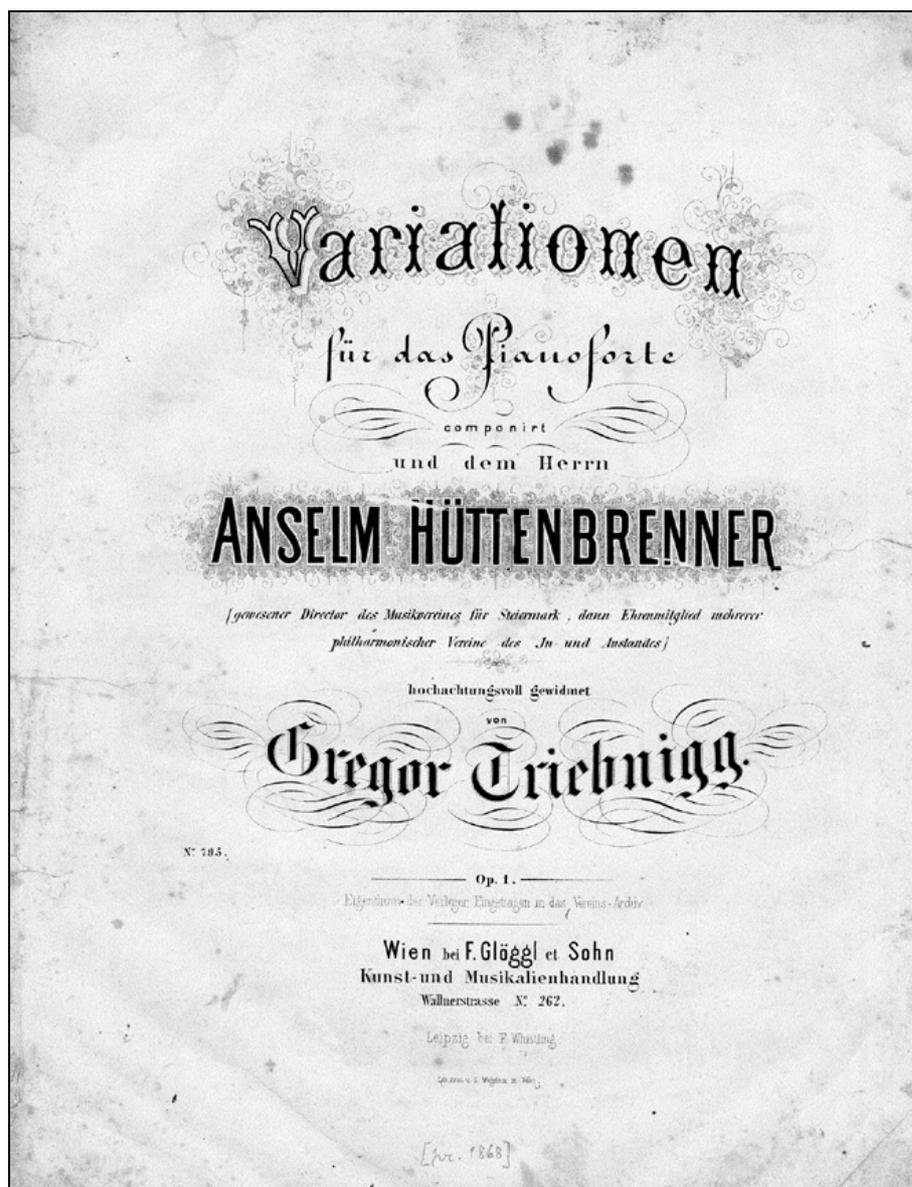
⁵⁵ Gl. Cigoj Krstulović, Priložnostne skladbe, str. 67–82.

⁵⁶ Kamilo Mašek (1831–1859), sin Gašparja Maška, se je glasbeno izpopolnjeval na Dunaju, služboval na Moravskem in leta 1854 v Ljubljani prevzel mesto učitelja glasbe na glasbeni šoli pri ljubljanski normalki ter eno sezono vodil moški zbor Filharmonične družbe. Gl. Nagode, Kamilo Mašek v prostoru in času, str. 59–68.

⁵⁷ Gl. *Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči* 14, 1856, št. 46, str. 372.

⁵⁸ *Učiteljski tovariš* 21, 1881, št. 8, priloga.

⁵⁹ *Cerkveni glasbenik* 4, 1881, št. 1, str. 17.

Naslovnica Tribnikove skladbe "Variationen" za klavir s posvetilom avstrijskemu skladatelju in pianistu Anselmu Hüttenbrennerju (NUK, Glasbena zbirka).

prijatelju Franza Schuberta in Ludwiga van Beethovna. Svojo prvo skladbo *Variationen* za klavir mu je posvetil učitelj in skladatelj, tudi prvi pevovodja celjske Narodne čitalnice, Gregor Tribnik (Triebnigg).⁶⁰ Skladba je bila izdana na Dunaju pri založbi F. Glöggel et Sohn, verjetno konec šestdesetih

⁶⁰ Osnovno glasbeno znanje je Gregor Tribnik (1831–1876) pridobil med šolanjem v Ljubljani. Po končanem šolanju je bil v službi kot učitelj v Celju. Na čitalniških prireditvah je nastopal kot pianist, kjer je igral svoje variacije na znane napeve. Poleg omenjene klavirske skladbe je napisal še nekaj klavirskih, zborovskih in cerkvenih del. Kdaj in kje je pridobil glasbeno znanje, ki mu je omogočalo tudi komponiranje, na podlagi do sedaj znanih podatkov ni moč ugotoviti. Vsekakor pa bi bilo potrebno glede tega podrobneje raziskati tudi njegove vezi z graškim glasbenim društvom.

let 19. stoletja. Na naslovnici je zapisano: "Variationen für das Pianoforte componirt und dem Herrn Anselm Hüttenbrenner (gewesener Director des Musikvereines für Steiermark, dann Ehrenmitglied mehrerer philharmonischer Vereine des In- und Auslandes) hochachtungsvoll gewidmet von Gregor Triebnigg". Hüttenbrenner, ki je bil med drugim tudi častni član ljubljanske Filharmonične družbe od leta 1836, je deloval v bližnjem Gradcu in bil nekaj let tudi direktor Štajerskega glasbenega društva (Steiermärkischer Musikverein). Na osnovi posvetila bi bilo možno sklepati, da je Tribnik pridobil glasbeno znanje v Gradcu ali bil morda celo učenec šole Štajerskega glasbenega društva.

Svojemu vzorniku – "slovečemu skladatelju gospodu Antoninu Dvořáku" – je posvetil zbirko samospjevov *Milotinke* (1887) Fran Gerbič,⁶¹ tedaj učitelj in ravnatelj šole ter umetniški vodja pri Glasbeni Matici. To osrednje slovensko glasbeno društvo je skladatelja Dvořáka izvolilo za svojega častnega člana in pogosto uvrščalo njegova dela na svoje koncerte. V založbi Glasbena Matica je izšla tudi skladba, posvečena učitelju in tenoristu Antonu Razingerju, ki je nastopal kasneje na koncertih Glasbene Matice tudi kot solist. Samospjev *Nazaj v planinski raj* (1883) mu je posvetil društveni član, uradnik in glasbeni diletant – ljubiteljski pevec in pianist Robert Burgarell.

Zaključek

Podrobno raziskovanje priložnostnih skladb s posvetili, ki so nastale v 19. stoletju na Slovenskem, po eni strani osvetli specifiko lokalnih glasbenih razmer, po drugi strani pa njihova neglasbena – informacijska vsebina, ki jo razkrivajo naslovnice in posvetila, omogoča raziskovalcem razpoznavanje odnosov in medsebojnih vplivov glasbe in zunajglasbenih dejavnikov v širšem kulturno-zgodovinskem in družbenem kontekstu.

Ohranjene plesne skladbe za klavir, ki so nastale za karnevalske plesne v dvajsetih letih 19. stoletja, so dragocen vir podatkov za razpoznavanje danes malo znanega segmenta zgodovine družabnega življenja plemiških in višjih meščanskih slojev na Slovenskem. Glasbeni ustvarjalci, večinoma diletanti, so klavirske skladbe posvetili bogatim podpornikom. Te priložnostne skladbe so nastale za točno določen namen, posvetilo je prineslo ustvarjalcem finančno korist in ugled.

Takšna oblika mecenstva, kakršna je bilo običajna tudi za pretekla stoletja, se zaradi različnih vzrokov v ohranjeni glasbeni dediščini druge polovice 19. stoletja le izjemoma izkazuje, npr. na nekaterih zbirkah lažjih klavirskih skladb za igranje v zaprtem družinskem krogu. Razvoj meščanstva in spremenjene politične okoliščine po letu 1848 so vplivale na kvantitativno in kvalitativno rast izvirne glasbene ustvarjalnosti in poustvarjalnosti. Zaradi tega po eni strani zasledimo več posvetilnih skladb, po drugi strani pa spremenjeno obliko, vsebino in pomen posvetil. Pogosta so posvetila rodoljubom, tudi podpornikom slovenskega kulturnega dela (Štefanu Kočevarju, Lovru Tomanu, Janezu Bleiweisu idr.), čitalnicam in društvom na zborovskih skladbah. Jasno izražajo naklonjenost glasbenih ustvarjalcev do posvečenja oziroma njegove rodo-

ljubne dejavnosti. Redke priložnostne skladbe tega časa, ki so bile v nasprotju s prej omenjenimi namenjene le enkratnemu izvajanju, so bile posvečene cesarju in njegovi družini. Njihov nastanek so spodbudili posebni dogodki, npr. obisk cesarja, praznovanje srebrne poroke vladarskega para in poroka prestolonaslednika Rudolfa z belgijsko princeso Štefanijo. Posvetila učiteljem in izvajalcem, ki so bila sicer običajna na skladbah 19. stoletja v evropskem prostoru, najdemo v slovenski glasbeni ustvarjalnosti le redko (skladateljema Anselmu Hüttenbrennerju in Antoninu Dvořáku ter pevcu Antonu Razingerju).

Posvetilni zapisi na priložnostnih skladbah, ki so nastale v 19. stoletju na Slovenskem, so dragocen dopolnilni vir za razpoznavanje kulturne zgodovine. Izpričujejo tesno vez glasbe, glasbenega življenja ter socialnih in ekonomskih prilik v 19. stoletja na Slovenskem, v drugi polovici pa še zlasti vpliva političnih okoliščin. Modificirana oblika, vsebina in funkcija posvetil v različnih obdobjih tega stoletja dokazuje, da so slednji lahko tudi indikatorji za zunajumetniške dejavnike, ki so v določenem času vplivali na glasbo v najširšem pomenu besede.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Glasbena zbirka – arhiv Filharmonične družbe (Philharmonische Gesellschaft), mape različnih skladateljev

Rokopisna zbirka – mapa Urbančič Turnograj-ska Ms 1445; mapa Fran Erjavac inv. št. 18/66

NMS – Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

Comedien=Zettel Sammlung

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka.

ČASOPISI

Cerkveni glasbenik, 1881.

Kmetijske in rokodelske novice, 1848, 1850, 1852, 1856, 1857, 1860, 1864.

Laibacher Zeitung, 1892.

Učiteljski tovariš, 1881.

LITERATURA

Brixel, Eugen: Lanner in Graz. Ein Beitrag zum urbanen Gesellschaftsleben und zur bürgerlichen Musikkultur im biedermeierlichen Graz. *Festschrift Wolfgang Suppan zum 60. Geburtstag* (ur. Bernhard Habla). Tutzing : Hans Schneider, 1993, str. 35–50.

⁶¹ Frana Gerbiča (1840–1917) je Dvořáková glasba pritegnila že v času študija petja in kompozicije v Pragi. Tudi njegove kasneje nastale skladbe izpričujejo nagnjenje do češke in poljske glasbe.

- Cigoj Krstulović, Nataša: Priložnostne skladbe v čast cesarju, monarhiji in panslavizmu kot odraz nekaterih staroslovenskih političnih načel in idej po letu 1848. *Muzikološki zbornik*, 43, 2007, št. 2, str. 67–82.
- Cvetko, Dragotin: *Davorin Jenko*. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1980.
- Cvetko, Dragotin: *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem 2*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1959.
- Černušák, Gracian, Lamb, Andre in Tyrell, John: Polka. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 20. London : Macmillian Publishers Ltd, 2001, str. 34–36.
- Grdina, Igor: *Ipavci. Zgodovina slovenske meščanske dinastije*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Kenda, Ferdo: Anton Hajdrih. *Novi akordi*, 11, 1912, št. 4, str. 33–36.
- Kozina, Pavel: Anton Nedvéd, prvi slovenski glasbeni učitelj in njegovi učenci. *Zbori*, 5, 1929, št. 1, str. 1–4 in št. 2, 9–11.
- Kuret, Primož: *Ljubljanska Filharmonična družba 1794–1919. Kronika ljubljanskega glasbenega življenja v stoletju meščanov in revolucij*. Ljubljana : Nova revija, 2005. (zbirka Korenine)
- Lah, Ivan: *Josipina Turnograjska. Njeno življenje in delo*. Maribor : Slovensko žensko društvo v Mariboru, 1921.
- Lah, Ivan: Ob stoletnici ljubljanske Kazine. *Kronika slovenskih mest*, 3, 1936, št. 4, str. 206–207.
- Lamb, Andrew: Quadrille. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 20. London : Macmillian Publishers Ltd, 2001, str. 653–654.
- Litschauer, Walburga in Deutsch, Walter: *Schubert und das Tanzvergnügen*. Wien : Verlag Holzhausen, 1997.
- Mantuani, Josip: Gašpar Mašek. *Slovenski biografski leksikon*, 2. zv. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1933–1952, str. 68–69.
- Misson, Andrej: Gašpar Mašek – skladatelj. *Maškov zbornik* (ur. Edo Škulj). Ljubljana : Družina, 2002, str. 41–49.
- Nagode, Aleš: Kamilo Mašek v prostoru in času. *Maškov zbornik* (ur. Edo Škulj). Ljubljana : Družina, 2002, str. 59–68.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005. (zbirka Thesaurus memoriae. Dissertationes 4)
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*. Graz : samozaložba, 1909.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz : samozaložba, 1905.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Škerjanc, Lucijan Marija: *Jurij Mihevec. Slovenski skladatelj in pianist*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1957.
- Tominšek, Josip: *Spomenica Miroslavu Vilharju*. Ljubljana : Odbor za Vilharjev spomenik, 1906.
- Turel, Mirjana: *Skladatelj Miroslav Vilhar*. Ljubljana : Društvo slovenskih skladateljev, 1963.
- Vrhovec, Ivan: Iz domače zgodovine. *Ljubljanski zvon*, 6, 1886, št. 1, str. 33.
- Wilson Kimber, Marian: From the Concert Hall to the Salon: The Piano Music of Clara Wieck Schumann and Fanny Mendelssohn Hensel, *Nineteenth-Century Piano Musik* (ur. R. Larry Todd). New York in London: Routledge, 2004, str. 316–355.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Widmungen bei Kompositionen als Ausgangspunkt für die Erforschung der Kulturgeschichte des 19. Jahrhunderts in Slowenien

Eine der Quellen zur Erforschung eines heute wenig bekannten Segments der Geschichte des gesellschaftlichen Lebens adeliger und höherer bürgerlicher Schichten in Slowenien in den zwanziger Jahren des 19. Jahrhunderts sind die erhaltenen Klavierstücke für Karnevalsälle. Auf den Gelegenheitscharakter dieser Kompositionen weist der Titel hin, in dem außer der Kompositionsform (z.B. deutscher Tanz) auch das Datum bzw. Entstehungsjahr und der Anlass, zu welchem die Komposition entstand, angegeben sind, oft auch der Name der Person, der sie gewidmet war. Musikschaffende, in der Mehrzahl Dilettanten, widmeten solche Kompositionen ihren Mäzenen.

Mitte des 19. Jahrhunderts fasste das häusliche Musizieren von Musikfreunden mit Verspätung auch in Slowenien Fuß, und zwar in wohlhabenderen bürgerlichen Familien, wie es bereits zur Biedermeierzeit in der Residenzstadt Wien der Fall war. Das für die vorangegangenen Jahrhunderte übliche Mäzenatentum, ist für das erhaltene Musikschaffen des behandelten Zeitraums nur ausnahmsweise überliefert. Bei Sammlungen einfacher Klavierstücke, die für enge Familien- und Freundeskreise bestimmt waren, trifft man unter anderem auf eine Widmung an die reiche Kunstmäzenin Baronin Schmidburg, auf eine persönliche Widmung an Lovro Toman und an den Landeshauptmann Graf Chorinsky.

Das quantitative Wachstum im Gebiet des Musikschaftens und die veränderten gesellschaftlich-politischen Verhältnisse hatten zur Folge, dass das slowenische Musikerbe der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts einerseits mehr Widmungskompositionen, andererseits aber veränderte Form, Inhalt und Bedeutung der Widmungen aufweist. Häufig kommen Widmungen an Patrioten, auch Mäzenen des slowenischen kulturellen Schaffens vor (Štefan Kočever, Lovro Toman, Janez Bleiweis u.a.m.), sowie an Lese- und andere Vereine. Sie bringen die Zuneigung der Musikschaftenden gegenüber solchen Personen bzw. ihrer patriotischen Tätigkeit deutlich zum Ausdruck. Seltene Gelegenheitskompositionen jener Zeit, die dagegen nur für einmalige Aufführung bestimmt waren, waren dem Kaiser und seiner Familie gewidmet. Ihre Entstehung wurde durch besondere Ereignisse veranlasst, z. B. Besuch des Kaisers, feierliche Begehung der silbernen Hochzeit des Herrscherpaares und Heirat des Thronfolgers Rudolfs mit der belgischen Prinzessin Stefanie. Widmungen an Lehrer und

Interpreten, auf die man auf Kompositionen des 19. Jahrhunderts im europäischen Raum oft trifft, kommen im slowenischen Musikschaften nur selten vor (bei den Kompositoren Anselm Hüttenbrenners und Antonin Dvořáks sowie beim Sänger Anton Razinger).

Eine eingehende Beschäftigung mit den mit Widmung versehenen Gelegenheitskompositionen, die im 19. Jahrhundert in Slowenien entstanden, verdeutlicht einerseits die spezifischen lokalen Verhältnisse, andererseits aber ermöglicht der nicht-musikalische Informationsgehalt auf Titelseiten und in Widmungen, wechselseitige Verbindungen und Beeinflussungen im Musikbereich sowie außermusikalische Faktoren im weiteren kulturell-historischen und gesellschaftlichen Kontext aufzudecken. Durch Widmungen können reziprok Geschichtsegmente des Gesellschaftslebens erkannt werden. Sie sind auch Indikatoren für soziale, ökonomische und politische Faktoren, die die Musikkultur im weitesten Sinne des Wortes beeinflussten.